

SMART VERBONDEN

Ruimtelijk-Economische Agenda West-Brabant
en Hart van Brabant

Eindversie oktober 2017

MANAGEMENTSAMENVATTING

Belangrijke bijdrage regio's aan BV Nederland

De regio's West-Brabant en Hart van Brabant zijn in economisch opzicht bijzonder belangrijk voor de BV Nederland. Samen zijn ze vierde van Nederland in toegevoegde waarde en zelfs tweede voor de sector industrie. Deze positie is te verklaren uit de strategische ligging van de stedelijke regio's en hun veerkrachtige en diverse economische structuur waarin meerdere topsectoren goed zijn vertegenwoordigd.

Modernisering economie nodig

Deze krachtige uitgangspositie is geen vanzelfsprekendheid; een aantal structurele economische en maatschappelijke veranderingen vraagt om een antwoord. De regionale en internationale bereikbaarheid staat in toenemende mate onder druk. De arbeidsmarkt vertoont steeds meer kwantitatieve en kwalitatieve tekorten. De energieopgave en de transitie naar een circulaire economie zijn evident. De regio's willen daarom hun economie moderniseren en innovaties stimuleren door in te zetten op het versterken van crossovers en ketenkracht. Dit is mogelijk door de beschikbaarheid van nieuwe technologische oplossingen, kansen die slimme ICT-toepassingen bieden en ook wenselijk vanuit de wil om duurzamer te produceren.

Focus op Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie

Een toekomstbestendige economie vereist investeringen in een aantrekkelijk, bereikbaar en concurrerend vestigingsklimaat. Samen kiezen de regionale partijen daarbij voor een focus op twee programma's: Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie. Deze Ruimtelijk-Economische Agenda (REA) laat zien wat er voor die programma's nodig is aan ruimtelijk-economische strategieën en welke opgaven daarbij spelen.

Agenda voor regio's onderling én Rijk & regio

Deze Agenda bevat de hoofdpogingen voor de samenwerkende partners, vertaald in een koers voor de komende jaren. Die opgaven bepalen de prioriteiten in acties op lopende trajecten en nieuwe projecten op drie verschillende schaalniveaus (zie bijlage 1). Er zijn projecten die op regionaal niveau onder uitwerking van de Stuurgroep aandacht vragen. Sleutelprojecten dragen bij aan de toekomstbestendigheid en de concurrentiekracht van de beide regio's én Nederland. Prioritaire projecten zijn gericht op het versterken van de concurrentiekracht van Nederland. Over deze projecten willen de regio's met het Rijk en andere betrokken partijen afspraken maken. Onder meer in het kader van het Bestuurlijk Overleg MIRT (BO-MIRT) en landelijke Openbaar Vervoer- en Spoorafels. De Agenda heeft een adaptief karakter en wordt jaarlijks herijkt en zo nodig bijgesteld.

SMART verbonden

Deze Agenda heeft tot doel nieuwe en slimme verbindingen tot stand te brengen binnen en tussen economische sectoren: crossovers en ketenkracht, nieuwe samenwerkingsverbanden. De Agenda is het resultaat van samenwerking tussen de regio's West-Brabant en Hart van Brabant, de Provincie Noord-Brabant en het Rijk (Ministerie van Infrastructuur en Milieu). Betrokken partijen verbinden zich aan de opgaven opgenomen in deze Agenda. De Agenda verbindt naast de betrokken overheden, ook het bedrijfsleven en kennis- en onderwijsinstellingen aan een gezamenlijk ruimtelijk-economisch toekomstperspectief.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	6
1.1	Leeswijzer	7
1.2	Procesverantwoording	7
2	UITGANGSPOSITIE: ECONOMISCH STERKE REGIO'S	8
2.1	Strategische ligging	9
2.2	Economische positie	9
2.3	Agenda in breder perspectief	10
2.4	Trends en ontwikkelingen	12
2.5	Sterkte-zwakteanalyse	13
3	VISIE, AMBITIE EN STRATEGIE	14
3.1	Visie en ambitie	15
3.2	Inzet op twee programma's	15
3.3	Strategie van de twee regio's	17
3.4	Governance	17
4	DE AGENDA: DE RUIMTELIJK ECONOMISCHE OPGAVEN	18
4.1	Naar aantrekkelijke regio's	19
4.2	Naar bereikbare regio's	19
4.3	Naar concurrerende regio's	20
5	VAN AGENDA NAAR ACTIES EN PROJECTEN	22
	BIJLAGE 1 PROJECT- EN ACTIEOVERZICHT 2017/2018	25
	BIJLAGE 2 ONTWIKKELING ECONOMISCHE SECTOREN	35
	BIJLAGE 3 PROCESVERANTWOORDING	37
	GERAADPLEEGDE DOCUMENTEN	40

INLEIDING

Deze Ruimtelijk-Economische Agenda (REA) is ontstaan vanuit de behoefte aan een blijvend krachtig economisch vestigingsklimaat in de regio's Hart van Brabant en West-Brabant. Het versterken van de economie en de netwerkkracht is belangrijk voor de welvaart en het welzijn van deze regio's én van de BV Nederland. De Agenda is een uitwerking van de landelijke Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR, 2012) waarin de regio's gezamenlijk als een stedelijk gebied van nationaal belang met een concentratie aan topsectoren zijn aangeduid (zie kader 1). Een gezonde toekomstbestendige economie is belangrijk om maatschappelijke opgaven te kunnen oppakken. De samenwerkende (boven)regionale overheden trekken de Agenda, maar succes is pas mogelijk met draagvlak van vele andere regionale partijen zoals bedrijfsleven en kennisinstellingen. Draagvlak moet ook tot uitdrukking komen in afspraken met het Rijk, zoals in het kader van het Bestuurlijk Overleg MIRT¹, en zich vertalen in een goede positionering van de regio's in de nationale en provinciale omgevingsvisies. Doel is de bijdrage van deze twee regio's aan de concurrentiekracht van Nederland blijvend te borgen en waar mogelijk te versterken.

Kader 1: 'Van Maintenance Valley naar Ruimtelijk-Economische Agenda West-Brabant en Hart van Brabant'

In 2012 is met het verschijnen van de SVIR het concept Maintenance Valley letterlijk op de kaart gekomen. Met de aanduiding 'stedelijke regio met een concentratie van topsectoren' kregen de regio's West-Brabant en Hart van Brabant de opgave om de 'bewijslast' bij dit nieuwe concept te leveren. Het betekende de start van een Verdiepend Onderzoek naar Maintenance Valley. In een eerste

fase van dat Verdiepend Onderzoek heeft bureau BCI in 2014 de samenhang binnen de economische structuur tussen beide regio's onderzocht, alsmede het economisch belang van beide regio's. In het BO MIRT van najaar 2014 is dit onderzoek aan de minister van Infrastructuur en Milieu aangeboden. In dit BO MIRT is afgesproken dat de uitkomsten van het Verdiepend Onderzoek worden uitgewerkt in een adaptieve agenda met een focus op ruimtelijk-economische aspecten, in relatie tot het stedelijke netwerk Brabant en omliggende regio's (Tweede Kamer, 2014). Deze afspraak betekende het startsein voor de opstelling van deze Ruimtelijk-Economische Agenda West-Brabant en Hart van Brabant. Deze Agenda is een initiatief van de regionale overheden (regio's West-Brabant en Hart van Brabant en de provincie Noord-Brabant). Het Rijk is betrokken bij de totstandkoming.

Bewezen is dat de regio's West-Brabant en Hart van Brabant samen een forse economische bijdrage aan de BV Nederland leveren. De regio's zijn economisch veerkrachtig door de sterk gediversifieerde economische sectoren, krachtige clusters van topsectoren en beschikken over een gevarieerd vestigings- en onderwijsklimaat. De kracht van de regio's komt mede voort uit hun strategische ligging en de goede multimodale verbindingen met omliggende economische topregio's en belangrijke afzetmarkten in het achterland.

Deze economische kracht is geen vanzelfsprekendheid en om deze toekomstbestendig te maken moet een aantal uitdagingen opgepakt worden. Het tegengaan van congestie om de logistieke knooppunten bereikbaar te houden is bijvoorbeeld van essentieel belang voor

¹ BO MIRT staat voor het Bestuurlijk Overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport.

de internationale concurrentiekracht. Net als het versterken van de verbindingen tussen de economische kernen in de netwerkstructuur die kenmerkend is voor de regio's. Het optimaliseren van deze verbindingen en het toepassen van slimme oplossingen is nodig om de kracht en kennis van deze kernen te versterken en economische specialisatie te bevorderen. Een andere uitdaging betreft het verder vernieuwen van en investeren in de (maak) industrie om zo een voorsprong te houden op lagelonenlanden. Specifiek speelt daarbij nog de opgave van de energietransitie (van fossiele brandstoffen naar duurzame energie) die met name voor de chemiesector geldt. Dit als onderdeel van een bredere noodzaak om de economie als geheel meer circulair te maken. Een uitdaging van meer sociaaleconomisch belang betreft het kwantitatief én kwalitatief op peil houden van de arbeidsmarkt. Onderwijs- en kennisontwikkeling speelt daarin een centrale rol, maar ook het bieden van een optimaal leefklimaat waarin werken en wonen samengaan. Een toekomstbestendige economische structuur vraagt ook om een aanpak van de uitdagingen op deze thema's. Vanwege de samenhangende economische netwerkstructuur van beide regio's ligt het voor de hand om de benoemde uitdagingen in regionale samenhang op te pakken. Dit biedt de mogelijkheid om krachten te bundelen en meer slagkracht te genereren. Ook kunnen zo specifieke opgaven in economische sectoren en in de kennisinfrastructuur in een bredere context aangepakt worden. Het benutten van de bestaande verbindingen naar omliggende regio's zoals Brainport Eindhoven en de Zuidelijke Randstad, is een meerwaarde van deze regionale samenhangende aanpak.

Er liggen kansen om de bijdrage van de regio's aan de nationale welvaart te garanderen en zelfs te vergroten. Daarvoor is het belangrijk tijdig, adaptief en slagvaardig te anticiperen op ontwikkelingen, mogelijkheden en bedreigingen, maar vooral ook de kansen te zien die zich voordoen om de economische kracht van de regio's toekomstbestendig te maken. Gezamenlijke inzet van alle betrokken partijen moet ervoor zorgen dat de regio's in samenhang hun robuuste ruimtelijk-economische structuur ten volle benutten. Deze Agenda geeft daaraan richting en structuur en vormt de basis voor het maken van onderlinge afspraken ter versterking van die ruimtelijk-economische structuur. De Agenda is daarmee ook een aanvulling op reeds gestelde prioriteiten in bijvoorbeeld de strategische meerjarenagenda's van beide regio's, en de Agenda biedt een extra impuls voor versnelling en extra uitvoeringskracht.

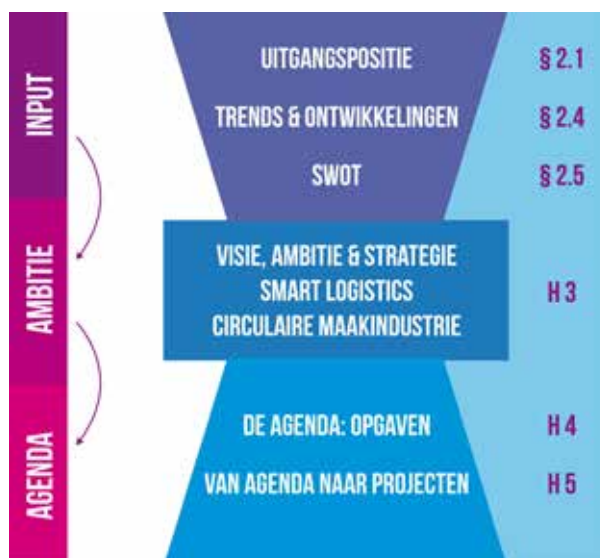
De economische speerpunten in deze Agenda stellen eisen aan het toekomstige vestigingsklimaat. Die eisen zijn in deze agenda geordend aan de hand van het ABC van BrabantStad: werken aan een aantrekkelijk, bereikbaar en concurrerend Brabant.

1.1 Leeswijzer

Deze Agenda heeft een adaptief karakter en wordt jaarlijks in overleg met betrokken partijen geactualiseerd. De REA wordt ingebracht in het BO MIRT van oktober 2017. Daar wordt besproken of het Rijk kan instemmen met de hoofdlijnen van de Agenda en welke prioritaire programma's en/of projecten in samenspraak met Rijk en regio opgepakt kunnen worden. Figuur 1 verbeeldt de opbouw van de Agenda.

1.2 Procesverantwoording

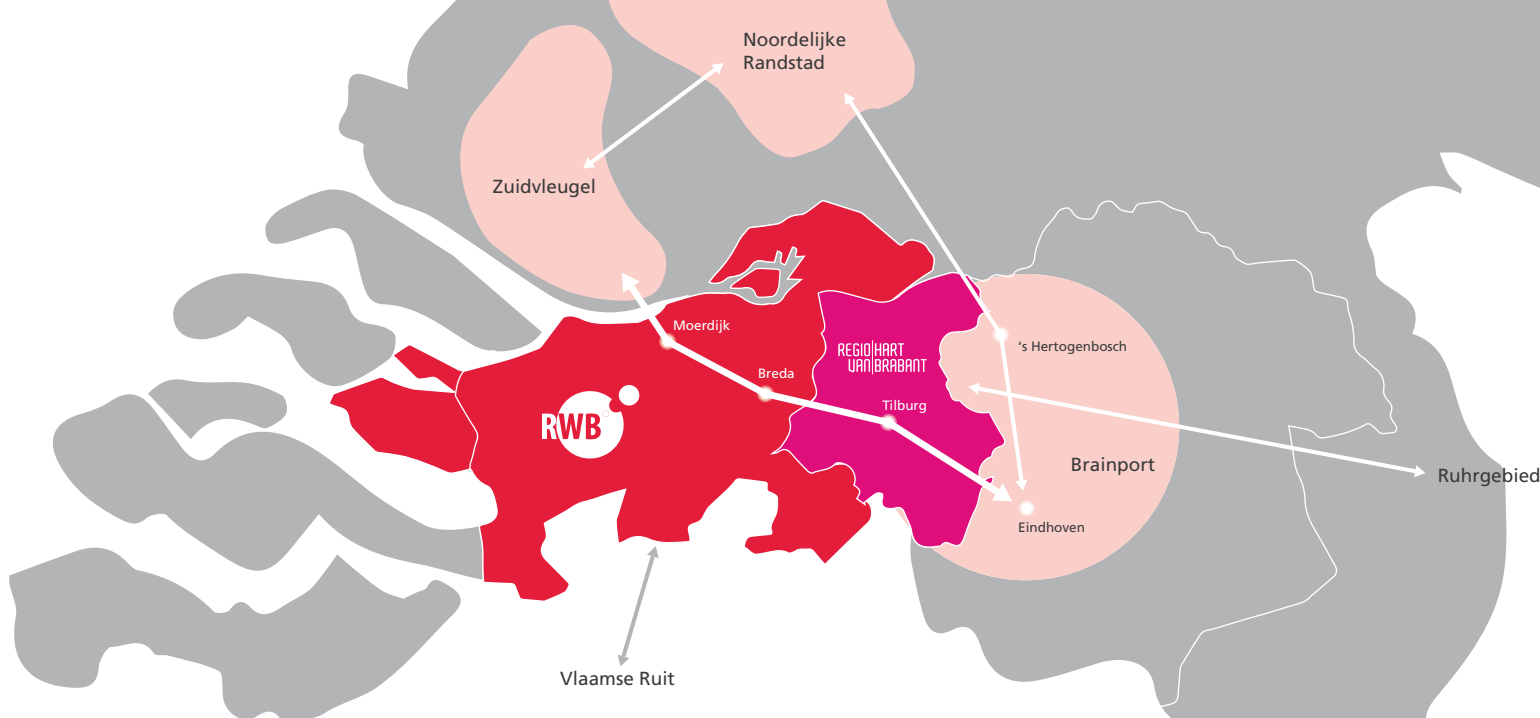
In het BO MIRT 2014 is besloten tot het opstellen van een ruimtelijk-economische agenda (zie kader 1). Met het nader uitwerken van doelen en gezamenlijke ambities hebben de regio's een eerste basis voor die Agenda gelegd. Bestuurlijk zijn de ambities aangescherpt en besproken met het werkveld. Daarbij is ook gezocht naar synergie met een aantal lopende trajecten in het kader van het MIRT, de Ruimtelijk-Economische OntwikkelStrategie (REOS) van de Noordelijke en Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven, de Nationale Omgevingsvisie (NOVI), Brabantse Omgevingsvisie, provinciale programma's en regionale strategische agenda's (triple helix). Vervolgens zijn de ambities inhoudelijk nader onderbouwd, waarna de hoofdlijnen in werksessies (2016/2017) zijn getoetst bij partners vanuit diverse economische sectoren. Op basis van de werksessies met het bedrijfsleven, het onderwijsveld en branchevertegenwoordigers is gekozen voor een focus op de toekomstbestendigheid van sectoren. In juni 2017 zijn opnieuw werksessies gehouden met dezelfde partners uit het werkveld en vertegenwoordigers van gemeenten. Daarbij stond de projectenlijst centraal. Ook zijn opgaven en projecten gedeeld met een afvaardiging van werkgeversverenigingen. In de voorbereiding van de besluitvorming over een definitief voorstel zijn ook partners uit andere (regio)trajecten van het Rijk en omliggende regio's geconsulteerd. Bijlage 3 geeft een overzicht van het doorlopen traject en de betrokken partijen.

Figuur 1: Opbouw Ruimtelijk-economische Agenda

UITGANGSPOSITIE: ECONOMISCH STERKE REGIO'S

2.1 Strategische ligging

De regio's West-Brabant en Hart van Brabant vormen een strategische schakel tussen de economische kerngebieden (mainports) van de Randstad en Brainport Eindhoven, de Vlaamse Ruit en het Ruhrgebied. De regio's liggen gunstig op zowel de internationale goederenvervoercorridors Zuidoost (Rotterdam-Brabant-Ruhrgebied) als Zuid (Rotterdam-Brabant-Antwerpen) en het Europese achterland. Daarnaast zijn beide regio's ook een belangrijke schakel in de Oost-West as tussen Zeeland en Brainport Eindhoven. De regio's maken bovendien deel uit van de Rijn-Schelde-Maas-Delta met de mainports Rotterdam en Antwerpen. Het bedrijfsleven, met name het sterke MKB, onderhoudt krachtige functionele relaties met bedrijven in deze mainports. De economische kracht van beide regio's komt voort uit de strategische positie in de Deltaregio in Noordwest-Europa. De regio's worden bovendien gekenmerkt door een gevarieerd woon-, werk- en leefklimaat, waarbij de verscheidenheid aan landschappen bijdraagt aan een zeer aantrekkelijk gebied. Dit gaat gepaard met een netwerkstructuur waarin meerdere grote en middelgrote steden de economische kernen van het gebied vormen. Deze pluriformiteit bepaalt mede de economische kracht, maar zoals reeds gezegd, is het optimaliseren van de verbindingen tussen de kernen de uitdaging om de economische toekomstbestendigheid van de regio's te vergroten.

Met deze Agenda kiezen beide regio's er nadrukkelijk voor om de samenwerking een helder profiel te geven. Daarmee wordt onder andere een bijdrage geleverd aan een versterkte integratie op een bredere Brabantse schaal.

2.2 Economische positie

Daar waar in de SVIR (2012) de kracht en het belang van de regio's al werd aangetoond heeft onderzoek van BCI (2014) de sterke economische positie van beide regio's nog eens onderstreept. In de regio's zijn meerdere topsectoren goed vertegenwoordigd. De regio's hebben daarmee een sterke en ook gevarieerde en robuuste ruimtelijk-economische basis van nationale betekenis.

In beide regio's zijn Agrofood, HTSM, Chemie en Logistiek belangrijke stuwende sectoren, die ook van grote invloed zijn op de economische relaties met de omliggende regio's. Er zijn veel verbindingen (goederenstromen en zakelijke relaties) met de Zuidvleugel, Vlaanderen/Antwerpen en met Brainport. West-Brabant en Hart van Brabant nemen in diverse clusters (markten) een vergelijkbare positie in, hetgeen duidelijk zichtbaar is voor logistiek en maintenance. Daarnaast concludeert Buck dat het regio's zijn met:

- veel groeiende bedrijven (absoluut en relatief) en een basis van een sterk midden- en kleinbedrijf;
- een belangrijke werkgelegenheidsfunctie (gezien de balans tussen inkomende en uitgaande pendel);
- een grote variatie aan bedrijven, niet zozeer geclusterd rond één speerpunt c.q. één megaconcentratie, maar wél met een sterke en brede industrie (onder andere in de chemie en foodindustrie). Bedrijven onderhouden relaties met veel bedrijven zowel binnen als buiten de regio: er is een sterke spreiding van de economische kracht.

Een goed voorbeeld van een stevig economisch cluster is de ontwikkeling van de aerospacesector rondom de komst van de F35. Deze ontwikkeling is zowel versterkend voor de regionale maakindustrie als een stimulans voor de logistiek.

In de Beleidsverkenning Vestigingsklimaat Nederland (BVNL, 2015) wordt bovendien geconstateerd dat er in de regio's veelbelovende crossovers aanwezig zijn: Biobased Economy (BBE) als crossover tussen Agri&Food en Chemie, Logistiek als ondersteuning van de sectoren Agri&Food, Chemie, HTSM en Maintenance als crossover tussen HTSM en de Defensie- en maritieme sector.

Tot slot kan de economische kracht van beide regio's nog geïllustreerd worden door de toegevoegde waarde van beide regio's samen, waarbij het resultaat een vierde positie in Nederland oplevert, na de regio's Amsterdam, Rotterdam en Utrecht (CBS, 2014)². Met betrekking tot de toegevoegde waarde voor industrie nemen ze zelfs een tweede positie in.

² Meer actuele gegevens in eenzelfde opbouw zijn volgens onderzoek in 2017 niet voorhanden.

REGIO	TOEGEVOEGDE WAARDE TOTAAL
Groot-Amsterdam	€ 87.009 miljoen
Groot-Rijnmond	€ 54.675 miljoen
Utrecht	€ 53.286 miljoen
West- en Hart van Brabant	€ 37.170 miljoen
Zuidoost-Brabant	€ 31.429 miljoen

REGIO	TOEGEVOEGDE WAARDE INDUSTRIE
Zuidoost-Brabant	€ 7.924 miljoen
West- en Hart van Brabant	€ 6.641 miljoen
Noordoost-Brabant	€ 4.215 miljoen
Groot-Rijnmond	€ 4.002 miljoen
Groot-Amsterdam	€ 3.651 miljoen

Figuur 3: Positie regio's in nationaal perspectief (BCI, 2014: 14, op basis van CBS-gegevens), actualisatie 2017

Bijlage 2 geeft een meer gedetailleerde analyse van de ontwikkelingen voor de afzonderlijke economische sectoren.

Overheden (h)erkennen economisch belang regio's

De strategische ligging en de concentratie van topsectoren verklaart waarom beide regio's in de SVIR (2012) samen zijn aangeduid als stedelijke regio van nationaal belang³. Het belang van de regio's is door de betrokken overheden ook erkend in de MIRT Gebiedsagenda Brabant (2013). Maintenance is sterk vertegenwoordigd in beide regio's en in de Gebiedsagenda is het versterken van het gebied Maintenance Valley opgenomen als één van de vier hoofdogaven. Ook in de rapporten van de al genoemde Beleidsverkenning Vestigingsklimaat Nederland (BVNL, 2015) meldt het Rijk de sterke economische positie van de regio's. De strategische agenda 'Kracht van Brabantstad' (2016) verbindt de regio's met de Ruimtelijk Economische Ontwikkelstrategie Noordelijke Randstad, Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven (REOS, 2016, zie kader 2). De beide regio's samen verbinden twee hoekpunten van de REOS-driehoek (als onderdeel van de as van het economische kerngebied van Nederland). Kortom, het Rijk en de provincie onderkennen het belang van de bijdrage van de regio's aan de economie en concurrentiekracht van Nederland.

Kader 2: Ruimtelijk-Economische Ontwikkelstrategie (REOS)

De ministeries van IenM, BZK en EZ en de Economic Boards van de Noordelijke en Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven werken samen aan een Ruimtelijk-Economische Ontwikkelstrategie (REOS). In juni 2016 is een bestuurlijke intentieovereenkomst ondertekend. Daarin staat dat de stedelijke regio's afzonderlijk en in combinatie internationaal een sterke positie innemen. Die positie vraagt onder invloed van internationale ontwikkeling aandacht en versterking. Stedelijke regio's in Nederland moeten concurreren met stedelijke regio's in Europa en in toenemende mate daarbuiten. Zij moeten een antwoord geven op grote mondiale trends op het gebied van demografie, economie, technologie en digitalisering. Maar ook op urgente maatschappelijke vraagstukken zoals energietransitie, een nieuwe economie door innovatie en leefbare en gezonde steden. Het polycentrische karakter van de stedelijke structuur is een belangrijke concurrerende kwaliteit en daarom uitgangspunt voor de gezamenlijke ruimtelijk-economische ontwikkelstrategie. De partijen onderkennen de urgentie om, gelet op de toenemende internationale concurrentie tussen stedelijke regio's, te investeren in de verdere versterking van de concurrentiekracht en het innovatievermogen. Er is overeenstemming over de prioritaire ruimtelijk-economische opgaven (toplocaties/innovatiemilieus, connectiviteit en knooppunten) en daaruit afgeleide integrale gebiedsontwikkeling. Deze ruimtelijk-economische ontwikkelstrategie en de Beleidsverkenning Vestigingsklimaat Nederland (BVNL) zijn belangrijke voortrajecten voor de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) die naar verwachting in 2019 gereed is.

2.3 Agenda in breder perspectief

In deze Agenda ligt de focus op ruimtelijk-economische aspecten in relatie tot het stedelijke netwerk Brabant en hoe deze is verbonden met omliggende regio's. Naast deze Agenda wordt gewerkt aan diverse andere ruimtelijke en economische visies en programma's, zoals SmartwayZ (zie kader 3), MIRT-onderzoeken naar goederenvervoercorridors (zie kader 4), de Logistieke Agenda Brabant, het Maintenance en Services programma van de provincie Noord-Brabant en de uitvoering van de strategische agenda's van West-Brabant en Hart van Brabant. In West-Brabant werken de gemeenten samen met strategische partners in een 'Economic Board West-Brabant' aan de uitvoering van de strategische agenda West-Brabant 2012 - 2020. Hart van Brabant heeft voor de uitvoering van zijn regionaal (economisch) ontwikkelprogramma⁴ de samenwerking met partners vanuit het onderwijs, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties geïntensiveerd (o.a. via Midpoint Brabant). Deze REA bundelt voor beide regio's een aantal belangrijke opgaven en vormt samen met andere programma's en agenda's een belangrijk uitwerkingskader voor het ruimtelijk en economisch domein.

Deze Agenda is ook opgesteld met het oog op bovenregionale onderzoeken en verkenningen. De REA kan dienen als referentiekader voor te maken keuzes bij het opstellen van provinciale en nationale beleidsvisies en bijbehorende investeringsprogramma's (zoals de Brabantse en Nationale Omgevingsvisie) en de toedeling van middelen, bijvoorbeeld via het MIRT. Figuur 4 verbeeldt de samenhang tussen de diverse nota's, visies en onderzoeken en de positie van de REA daarbinnen.

³ In de SVIR (2012) werden de regio's geduid als 'maintenance valley'. Deze benaming is inmiddels - op basis van de uitkomsten van de eerste fase van het verdiepend onderzoek - verlaten omdat de duiding te beperkt is (in economisch en in geografisch perspectief).

⁴ De strategische meerjarenagenda Hart van Brabant/ Midpoint Brabant.

Kader 3: SmartwayZ

Onder de vlag van SmartwayZ.NL (voorheen Bereikbaarheid Zuid-Nederland) werken overheden, markt- en kennispartijen en andere belanghebbenden intensief samen om de bereikbaarheid en de economie van Zuid-Nederland te verbeteren. SmartwayZ.NL is een innovatief mobiliteitsprogramma dat streeft naar het "vlotste, veiligste, slimste en meest robuuste mobiliteitsnetwerk van Nederland". Het programma bestaat uit acht samenhangende deelopgaven in Noord-Brabant en Limburg en richt zich op de Brabantcorridor (A58/A67 Breda-Venlo), inclusief het knooppunt Eindhoven, de A2 (Eindhoven – Weert), de N279 (Veghel – Asten) en het gebied Zuidoost-Brabant. De ambitie is om met Smart Mobility een optimale bereikbaarheid en het slimste wegennet van Europa te realiseren. De reiziger wordt gezien als centrale spil in een netwerk van mobiliteitssystemen en als afnemer van slimme oplossingen en diensten. Het programma omvat naast Smart Mobility-oplossingen ook voorstellen voor het verbreden van snelwegen en het aanpakken van vervoersknooppunten. (Bron: www.smartwayz.nl).

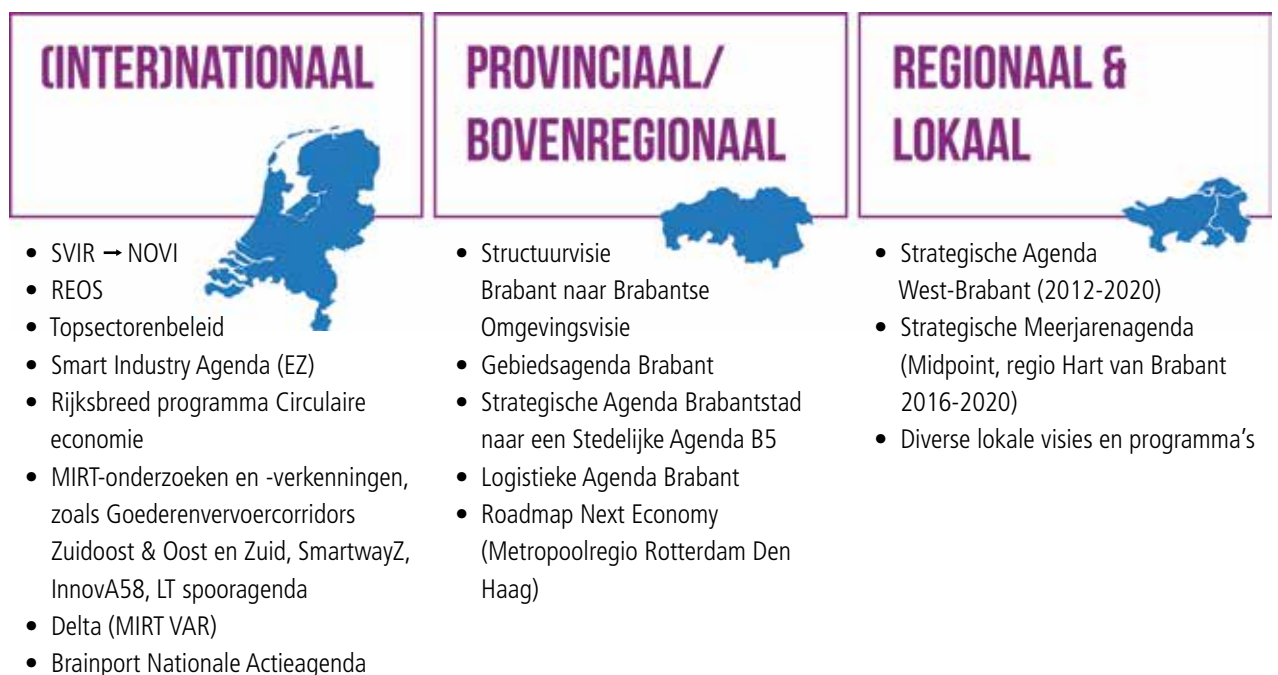
Kader 4: MIRT-onderzoeken Goederenvervoercorridors

Het [MIRT-onderzoek 'The Dutch Logistic Corridors'](#) (2017) geeft aan hoe de logistieke goederenvervoercorridors Oost en Zuidoost kunnen worden geoptimaliseerd en hoe daarbij economische kansen verzilverd kunnen worden.

Het onderzoek (van Rijk, Havenbedrijf Rotterdam, de Topsector Logistiek en de provincies Zuid-Holland, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg) concludeert dat de logistieke corridors Oost en Zuidoost van vitaal belang zijn voor de BV Nederland. De corridors verbinden de Rotterdamse haven met het Duitse achterland (en

verder), en langs deze corridors vinden ook veel economische activiteiten plaats waar veel waarde wordt toegevoegd. West-Brabant en Hart van Brabant maken onderdeel uit van de corridor Zuidoost, waarbij Moerdijk en Tilburg benoemd zijn als logistieke knooppunten met een bovengemiddeld belang voor deze corridor. Het onderzoek laat zien dat een breed scala aan acties nodig is om ervoor te zorgen dat de corridors in 2030 als een vlot, betrouwbaar, robuust, veilig en duurzaam transportsysteem functioneren. Waarbij de groei ook samen moet gaan met een optimale leef- en woonomgevingskwaliteit langs de corridors. Het onderzoek bevat nog geen actieprogramma⁵ en biedt daarmee interessante aanknopingspunten voor de REA. Het betreft vooral een betere uitwisseling van informatie tussen de partners en het verbeteren van de digitale infrastructuur, het optimaliseren van een selectief aan logistieke knooppunten (dit vergt nog keuzes) en voorstellen voor het optimaliseren van de verschillende modaliteiten.

In het BO MIRT 2016 is ook afgesproken dat er een [MIRT-onderzoek goederenvervoercorridor Zuid](#) komt. De provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant en Zeeland werken samen met gebiedspartners in Nederland en Vlaanderen aan dit MIRT-onderzoek voor de corridor Rotterdam-Antwerpen. Het onderzoek moet kansen voor ruimtelijke-economische ontwikkelingsmogelijkheden in beeld brengen en gaat ook in op de conclusies en afspraken van de afgeronde MIRT Verkenning Antwerpen Rotterdam (VAR).

Figuur 4: Samenhang nota's en visies, en positie REA daarbinnen

⁵ Over de governance en financiële inzet moeten de overheden, private partijen en kennisinstellingen nog nadere afspraken maken. Het Ministerie van IenM heeft € 200 miljoen beschikbaar gesteld voor het nader op te stellen programma voor beide goederencorridors, onder voorwaarden van wederkerigheid.

2.4 Trends en ontwikkelingen

Een aantal structurele veranderingen, vooral op het gebied van de economische ontwikkeling, vraagt in de nabije toekomst om antwoord van de gezamenlijke regio's. Deels gaat het om onvermijdelijke trends, deels om ontwikkelingen die zijn ingezet op basis van beleidskeuzes. Deze veranderingen gaan gepaard met onzekerheden en lijken bovendien door globalisering en technologische innovaties steeds sneller te verlopen:

- de-carbonisatie vraagt om een modernisering van de economie en de transitie naar een circulaire economie;
- ontwikkelingen als schaalvergroting en ketensamenwerking stellen andere vestigingseisen met een ruimtelijke impact aan onder meer de logistiek en de industrie (zoals behoefte aan grotere kavels, gedeelde faciliteiten, campusvorming);
- de congestie neemt toe. Mede door de sterke groei van de logistiek/goederenvervoer staat de multimodale bereikbaarheid van de regio's en het achterland onder druk; ook voor personenvervoer manifesteert zich een stedelijke bereikbaarheidsopgave op lokaal, regionaal en nationaal niveau;
- de snelle ontwikkeling op het gebied van ICT en big data vragen continue vernieuwing en innovatie om een rol van betekenis te kunnen spelen in het internationale economische speelveld;
- de verwachte technologische ontwikkelingen stellen nieuwe eisen aan de arbeidsmarkt op zowel kwantitatief als kwalitatief gebied. Dit vergt een betere aansluiting en voortdurende afstemming tussen opleidingen en arbeidsmarkt.

Voor de ruimtelijk-economische structuur van de beide regio's zijn in het bijzonder de trends en ontwikkelingen in de logistieke sector en de industrie van belang (zie kaders 5 en 6).

Kader 5: Trends en ontwikkelingen in de logistiek

BCI (2017) verwacht een doorgaande groei in de logistiek vanwege een groei van de wereldhandel en veranderingen in de supply chains van bedrijven. Trends in de logistiek zijn onder meer:

- concentratie van distributiecentra op goed bereikbare locaties;
- de opkomst XXL-distributiecentra;
- groei van e-commerce en e-fulfilment;
- behoefte aan synchromodaliteit⁶;
- big data en anticipatory logistics (met slimme algoritmes patronen ontdekken en daar service en capaciteit op aanpassen);
- service logistiek vraagt om schaalvergroting en gespecialiseerde partners (aftersales-markt: call centers, retourlogistiek, reparatie en onderhoud, levering reserveonderdelen en afvoer);
- groeiende aandacht voor duurzaamheid: als schoner vervoer, bundeling van stromen, aanpassen modal shift;
- groei robotica: efficiëntie door ondersteuning logistieke processen door inzet robotica en automatisering.

Kader 6: Trends en ontwikkelingen in de maakindustrie⁷

De industrie levert momenteel de grootste bijdrage aan de Nederlandse export (60%). De binnenlandse markt trekt aan en de export neemt toe. Er liggen met name kansen voor innovatieve industriële bedrijven die kwalitatief hoogwaardige producten en diensten leveren. Belangrijke trends voor maakindustrie zijn:

- groeiende aandacht voor duurzaamheid en hergebruik zoals Cleantech;
- opkomst 'Smart-Industry'-concepten, Additive Manufacturing en 3D-printing. Inzet slimme ICT-toepassingen, robotisering (co-bots), Human Machine Interaction (HMI);
- gebruik van Big Data en Data Analytics: opkomst Predictive Maintenance (100% voorspelbaarheid in onderhoud);
- voortdurende verkorting van de productlevenscyclus;
- toenemend belang van ketensamenwerking.

De veranderingen die naar verwachting de grootste impact zullen hebben op de economie van beide regio's zijn te aggregeren onder drie thema's: duurzaamheid, technologie/digitalisering en Human Capital. Voor een blijvend concurrerende economie moeten de betrokken partijen, adequate strategieën formuleren op in ieder geval deze veranderingen:

- Bij *duurzaamheid* gaat het om energietransitie en de ontwikkeling naar een meer circulaire economie vanuit de wens om het gebruik van fossiele grond- en brandstoffen te verminderen (de-carbonisatie). Concrete voorbeelden voor de regio's zijn een omslag van petrochemie naar biochemie (biobased economy, BBE) en een verdere overgang van een 'weggoicultuur' naar een circulaire economie maakindustrie.
- Nieuwe *technologische oplossingen* en ICT-toepassingen in productieprocessen in de maakindustrie, Maintenance en Logistiek. Concrete voorbeelden voor de regio's zijn de opkomst van Smart Logistics en Smart Maintenance en Simulatie.
- Er ontstaat behoefte aan een nieuw type *Human Capital*: de procesengineer 2.0, de onderhoudsmonteur 2.0 of de planner 2.0. Technologische ontwikkelingen leiden tot automatisering en robotisering (maakindustrie, logistiek). Dit draagt bij aan een verhoging van de productiviteit maar stelt ook eisen aan de aansluiting tussen opleidingen en toekomstige arbeidsmarkt.

⁶ Synchromodaliteit betreft het optimaal, flexibel en duurzaam inzetten van wegvervoer, spoorvervoer, binnenvaart, kustvaart/shortsea in een netwerk onder regie van een logistiek dienstverlener.

⁷ Bronnen: ing.nl, rabobank.nl, smartindustry.nl.

2.5 Sterkte-zwakteanalyse⁸

De huidige sterke ruimtelijk-economische positie van beide regio's is in het licht van de geschetste trends in de toekomst niet zonder meer gegarandeerd. Tegelijkertijd liggen er kansen om die positie te versterken. De onderstaande sterkte-zwakteanalyse maakt dit inzichtelijk.

De bereikbaarheid van de regio is nog goed, maar komt binnen afzienbare termijn flink onder druk te staan⁹. De infrastructurele verbindingen vragen daarom blijvend om aandacht. Het is belangrijk dat het bedrijfsleven aanhaakt op de groeiende internationalisering, blijft innoveren en daarbij inspeelt op de transitie naar een circulaire economie met een steeds lagere carbon footprint. Ook spelen meer autonome ontwikkelingen als robotisering, schaalvergroting en ketenoptimalisatie. Er zijn veelbelovende kansen voor verbindingen tussen economische sectoren (crossovers).

De arbeidsmarkt staat voor een flinke opgave. De veranderende economie stelt nieuwe eisen aan de aansluiting tussen opleidingen

en toekomstige arbeidsmarkt. Ook vergrijzing en ontgroening dragen bij aan een mismatch tussen vraag en aanbod aan personeel. Door de aantrekkende economie en de groeiende behoefte aan specifiek opgeleid personeel is er nu al een kwantitatief en kwalitatief tekort op de arbeidsmarkt. De inkomende pendel van arbeidskrachten toont dit aan en de verwachting is niet dat dit snel zal veranderen.

De SWOT is een bouwsteen bij het bepalen van de uitdagingen en de vertaling naar opgaven en projecten in deze Agenda. De verschillende kansen en bedreigingen kennen uiteraard hun eigen omvang en complexiteit. De strategische lijn van deze Agenda resulteert in een selectie in de kansen en bedreigingen waarop met de voorgenomen projecten en acties wordt ingezet. Het adaptieve karakter van de Agenda biedt de mogelijkheid om kansen en bedreigingen die nu minder aan bod komen op termijn een prominentere positie in de uitvoering van de Agenda te geven.

STERK	ZWAK
• Strategische schakel tussen economische kerngebieden Zuidvleugel, Brainport, Vlaamse Ruit en Ruhrgebied • Multimodale bereikbaarheid • Stevige industriële basis: Chemie, HTSM, Agri & Food • Sterke industriële services: Maintenance, Logistiek • Sectoren zijn lokaal geworteld én internationaal georiënteerd • Basis kennisinfrastructuur op orde • Aantrekkelijke woon- en werkomgeving (mozaïek Brabant)	• Agglomeratiekracht • Regionale samenhang, organisatie- en uitvoeringskracht • Knelpunten multimodaal goederenvervoer • Internationale spoorverbinding naar België en Duitsland • Spoorknelpunten personenvervoer • Regie op logistieke ketens (big data) • Benutten van multimodale netwerken • Verbinding kennisinstellingen en bedrijfsleven
KANSEN	BEDREIGINGEN
• Versterken stuwende (top)sectoren door benutten potentiële crossovers en stimuleren niches binnen en tussen sectoren • Stimuleren Leisure als bouwsteen van het vestigingsklimaat • Verbeteren aansluiting opleidingen op regionale arbeidsmarkt van de toekomst • Versterken multimodale knopen en verbeteren interregionale bereikbaarheid. • Benutten strategische internationale ligging • Versterken aantrekkelijkheid woon-, werk- en leefmilieu. • Versterken regionale samenhang	• Onvoldoende capaciteit snelwegen • Kwantitatieve en kwalitatieve mismatch arbeidsmarkt • Onvoldoende aanhaken bedrijfsleven op internationalisering & innovatie (BBE) • Onvoldoende snel acteren op majeure transities (zoals energie, circulaire economie) • Onvoldoende verbonden economische kernen in de fijnmazige netwerkstructuur van de regio's

Figuur 5: Sterkte-zwakteanalyse

⁸ Samengesteld mede op basis van BCI 2015, BVNL 2015 en RHDHV 2016.

⁹ Zie onder meer de uitkomsten van de Nationale Markt- en Capaciteitsanalyse (2017).

VISIE, AMBITIE & STRATEGIE

3.1 Visie en ambitie

De analyse die in de eerste fase van het verdiepend onderzoek naar Maintenance Valley is uitgevoerd (BCI 2014), heeft binnen de regio's West-Brabant en Hart van Brabant een samenhangende economische structuur aan het licht gebracht die er wat betreft economische betekenis en kracht toe doet. Deze economische kracht is geen vanzelfsprekendheid. Behoud van deze positie vergt voortdurend aandacht en het versterken van de samenhang én samenwerking. In samenspraak met het werkveld – vertegenwoordigers vanuit het bedrijfsleven, onderwijsveld en branchevertegenwoordigers – is geconcludeerd dat die aandacht niet zozeer gericht moet zijn op verdere specialisatie binnen de aanwezige (top)sectoren (bijvoorbeeld 'koploper in synchromodaliteit'), maar veeleer op het toekomstbestendig maken van de huidige sterke economische structuur en sectoren.

Het doel van deze Agenda is: *het realiseren van een aantrekkelijk en concurrerend vestigingsklimaat voor een moderne, toekomstbestendige economie die blijvend bijdraagt aan de werkgelegenheid in beide regio's en de concurrentiekracht van Nederland.* Dit vraagt om het versterken van de aanwezige robuuste ruimtelijke structuren (verstedelijking en multimodale infrastructuur) én het inspelen op kansen en (ruimtelijk-economische) ontwikkelingen die zich voordoen. Deze REA geeft daarmee uitvoering aan de ontwikkeling die ingezet is met de SVIR en de Gebiedsagenda Brabant. De regio's willen samen de huidige positie in de top, nummer 4 wat betreft toegevoegde waarde in Nederland, behouden en zetten in op een verdere groei van die toegevoegde waarde.

De regio's willen daarbij optimaal gebruik maken van de aanwezige economische potenties. Er is immers, naast een strategische ligging en multimodale verbindingen met economische topregio's, sprake van een grote diversiteit in aanwezige economische sectoren en een grote variatie aan schaalgroottes in bedrijven (van klein- tot grootbedrijf). Dit betekent inzetten op de kansen die zich voordoen in de crossovers en keteninteracties tussen die sectoren en bedrijven. Kijkend naar de uitkomsten van de sterkte-zwakteanalyse uit paragraaf 2.5 betekent dit ook een blijvende inzet op verbetering van de aantrekkelijkheid en bereikbaarheid van beide regio's.

3.2 Inzet op twee programma's

In deze Agenda is gekozen voor een gezamenlijk inzet op twee programma's: Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie. Hier liggen op basis van de analyse van trends en ontwikkelingen en de SWOT-analyse de grootste kansen voor het realiseren van de gezamenlijke ambities voor de regio's, en zo voor een versterking van de economie en toekomstbestendigheid daarvan.

Smart Logistics

Een focus op Smart Logistics ligt voor de hand vanwege de sterke vertegenwoordiging van de logistieke sector in beide regio's. In 2017 staat West-Brabant op eerste en Tilburg-Waalwijk op de derde plaats in de top 3 van logistieke hotspots van Nederland. Die sterke (inter) nationale positie hangt samen met een uitstekende ligging in het Europese logistieke corridor netwerk, multimodale ontsluiting (weg-water-rail-buis), de aanwezigheid van internationaal opererende dienstverleners (familiebedrijven en multinationals) en verladers (productie, industrie, distributie). Dit in combinatie met een sterke

arbeidsmarkt, een goede beschikbaarheid bedrijventerreinen (ruimte) en logistiek vastgoed. Het gezamenlijke programma Smart Logistics moet ervoor zorgen dat de regio's in een concurrerende wereldmarkt blijvend toegevoegde waarde kunnen leveren aan de Nederlandse economie. Dit vraagt antwoord op vragen als "hoe meer toegevoegde waarde te bieden aan steeds veeleisender klanten tegen lagere bedrijfskosten" en "hoe dan in te spelen op een sector die steeds meer 24-uur draait" en "hoe een optimale multimodale bereikbaarheid en vooral een goede doorstroming naar de toekomst toe te blijven garanderen?". Het beantwoorden van deze vragen vereist in toenemende mate een slimme en innovatieve toepassing van ICT en data. Dit heeft vooral te maken met regie op de totale logistieke keten van producent tot consument. Hierbij speelt de inzetbaarheid van synchromodaliteit een belangrijke rol. De ICT-systemen van de verschillende modaliteiten moeten beter onderling uitwisselbaar worden. Vandaar de naam Smart Logistics. Kader 7 laat een paar initiatieven zien die gelden als voorlopers voor dit programma.

Kader 7: De voorlopers van Smart Logistics

Huis van de Logistiek

Het Huis van de Logistiek is een centraal loket voor scholing, arbeid en kennis in het logistieke werkveld van de regio. Het Huis van de Logistiek is daarmee het boegbeeld van de regionale logistieke ambitie in Hart van Brabant. Het ondernemersnetwerk Logistiek Midden-Brabant brengt logistieke ondernemers bij elkaar om nieuwe projecten te ontwikkelen waarmee efficiëntere logistieke ketens tot stand komen. Daarnaast is opleiding en training van belang, waardoor bedrijven in samenwerking met kennisinstellingen werken aan het behoud van talent voor de logistiek op alle opleidingsniveaus. In het Huis van de Logistiek zijn ook diverse logistieke MKB-ers gevestigd.

TKI-Dialog, Dutch Institute for Advanced Logistics

In het Topconsortium Kennis en Innovatie (TKI) trekken Dinalog, TNO en NWO gezamenlijk op in het aanjagen van innovatie in de logistiek. De aandacht gaat onder meer uit naar het ontwikkelen van een open ICT-infrastructuur voor de logistieke sector, het bevorderen van geïntegreerd multimodaal vervoer, het genereren van kennis van finance in supply chains en het leggen van verbindingen met onderwijs en scholing. Daarnaast zet TKI-Dinalog zich in voor internationalisering van de Nederlandse innovatie in de logistieke sector door bijvoorbeeld het aangaan van internationale samenwerkingsverbanden.

Digital Supply Chain en Pitch Logistics

Midpoint Brabant en Rewin werken samen met de BOM aan twee logistieke programma's die innovatie in de sector bevorderen. Doelstelling van het Digital Supply Chain programma is bewustwording en het bevorderen van de toepassing van datascience in logistieke ketens om daarmee de ketens slimmer en efficiënter maken. Hiervoor wordt samengewerkt met de Jheronimus Academy of Data Science en worden onder andere tien pilotprojecten bij logistieke bedrijven uitgevoerd. De verkenningfase wordt in 2018 afgerond. De bedoeling is dat deze wordt opgevolgd

¹⁰ Deze keuze sluit aan op de conclusies van de BVNL-rapporten (2015), en het verdiepend MIRT-onderzoek (BCI, 2015) en is getoetst in het werkveld.

door een meerjaren proeftuinprogramma. Pitch Logistics is gericht op het stimuleren en ondersteunen van innovatieve startups in de logistiek. Deze startups worden een podium geboden om hun innovatie te presenteren aan een netwerk van logistieke bedrijven en professionals, waarbij de doelstelling is dat dit netwerk het doorgroeien van de startups ondersteunt (onder meer door investeringen of het bieden van test- en experimenteerruimte).

Circulaire Maakindustrie

De maakindustrie vormt een stevige basis voor de economische kracht van beide regio's. De lokale en regionale industrie is, net als die in de rest van West-Europa, onderhevig aan enerzijds concurrentie vanuit lagelonenlanden en heeft anderzijds te maken met technologische vernieuwingen die van grote invloed kunnen zijn op haar positie. Een belangrijk element is verduurzaming. Naast de maatschappelijke en milieutechnische component is het vanuit concurrentieoverwegingen van groot belang om slimmer en duurzamer te gaan produceren. In de regio is al een belangrijke basis gelegd met overschakelen op grondstoffen. Dit is echter in belangrijke mate binnen de procesindustrie. De ambitie is nu om juist ook een slag te maken met de productiebedrijven in de regio's. Ook zij zullen tijdig moeten overschakelen op een meer circulaire manier van produceren, zoals het inspelen op de wereldwijde energietransitie, hergebruik van grondstoffen en producten en het toepassen van Smart Industry. De transitie naar een circulaire economie biedt hiervoor de handvatten. Zo zet de circulaire economie in op het sluiten van kringlopen (biologische of technische kringloop) en wordt 'afval' opnieuw ingezet als grondstof. Om dit te kunnen realiseren willen partijen in de regio's inzetten op een aantal opgaven die de maakindustrie in staat stellen slimmer, efficiënter en circulair te produceren. In kader 8 staan een paar initiatieven die gelden als voorlopers voor dit programma.

Kader 8: De voorlopers van Circulaire Maakindustrie

Green Chemistry Campus

De Green Chemistry Campus is één van de vijf Centres for Open Chemical Innovation. Ondernemers, overheden en kennisinstellingen werken daar samen aan biobased innovaties op het snijvlak van agro en chemie. Uit reststromen van de landbouwsector worden onder meer vezels, eiwitten en suikers gehaald die met behulp van nieuwe technologieën worden verwerkt in hoogwaardige biobased materialen, chemicaliën en coatings.

Campione - Fieldlab Smart Industries

Het doel van het landelijk Smart Industrie Fieldlab Campione is het onderhoud voor chemiebedrijven 100% voorspelbaar maken, waardoor de productiviteit, beschikbaarheid en veiligheid van productiemiddelen significant worden verbeterd tegen lagere kosten. Dit Fieldlab helpt bedrijven om real-time informatie te verzamelen en te analyseren over de staat van hun productie-infrastructuur om onderhoud op tijd te kunnen uitvoeren. Er participeren op dit moment circa 25 bedrijven in Campione, waarbij het centrale

Fieldlab is gevestigd op Gate2 (Gilze en Rijen) en Livings Labs gevestigd zijn bij bedrijven zoals Fuji in Tilburg en Sitech in Sittard-Geleen (Chemelot campus).

Agro & Food Cluster Nieuw Prinsenland

Direct aan de A4/A29, ligt het Agro & Foodcluster Nieuw Prinsenland. Ontsloten over de weg en het water, is het de ideale vestigingslocatie voor bedrijven en ondernemers, die op zoek zijn naar een strategische en duurzame vestigingslocatie met ruime kavels en bouw mogelijkheden (de kortste verbinding voor vrachtverkeer tussen Rotterdam en Antwerpen). De locatie biedt bovendien allerlei mogelijkheden voor symbiose en samenwerking tussen bedrijven, onder meer op het gebied van groene energie.

Gate2

Het bedrijvencluster Gate2 is het fysieke brandpunt voor kennis en innovatie binnen het regionale Smart Industrie programma. De focus op aerospace & maintenance waarmee Gate2 gestart is, is uitgebreid tot een cluster waarin simulatie, educatie en innovatie op het gebied van productietechniek en (luchtvaart)onderhoud een centrale positie innemen. De ontwikkeling van een simulatorencentrum, waar het simuleren van onderhoudswerkzaamheden en vliegoperaties plaatsvinden, is sterk in ontwikkeling. De vestiging van het Air Mobility Training Center van de koninklijke Luchtmacht is daar een voorbeeld van. Verder zijn er met de Lijmacademie en het Composieten Expertise Center onderhoudsopleidingen en kenniscentra rondom materialen en verbindingstechnologieën gevestigd. Het Rotary Wing training Center verzorgt onderhoudstrainingen voor helikopteronderhoudspersoneel. Met de vestiging van CAMPIONE en het Cool Water Innovationsproject, waarin bedrijven als Fuji, I.F.F. en Ericsson participeren, zijn recent nieuwe Smart Maintenance projecten ontwikkeld op Gate2. Met het ondertekenen van het convenant met Aviolanda, Breda International Airport en Gate2 wordt de samenwerking op het gebied van Aerospace & Maintenance Brabantbreed opgepakt.

Aviolanda Aerospace

Aviolanda Aerospace Woensdrecht is een toonaangevend cluster voor innovatief civiel- en militair vliegtuigonderhoud en dé Nederlandse one-stop-shop voor onderhoud en kennisuitwisseling, op en rond vliegbasis Woensdrecht. Onderwijs voor aankomende luchtvaarttechnici heeft hierbij een belangrijke plaats. De economische ontwikkeling richt zich op het onderhoud van vliegtuigen. Het Business Park Aviolanda heeft ruimte voor de vestiging van nieuwe luchtvaart gerelateerde onderhoudsbedrijven, heeft een uitstekende bereikbaarheid en topfaciliteiten zoals de landingsbaan, parkmanagement, diverse bedrijfsruimten, shared facilities en internationale kwaliteitserkenningen. Aviolanda Aerospace Woensdrecht en Main Support Base (vliegbasis) Woensdrecht vormen één marktplaats en één secure area, en trekken daar waar mogelijk samen op in de business development van hét Brabantse Aerospace cluster voor maintenance en logistics. In het cluster wordt onderhoud uitgevoerd aan de F35 motor en

diverse F35 onderdelen, F16, Chinook, Apache, NH90, A320, Boeing 737 en diverse Fokker Vliegtuigen.

Naast de vestigen van onder andere Fokker Techniek, Fokker ELMO, Boeing, Terma, Airborne Services, 4Repair, ATS, QUALITAIR, Elbit Systems of America, StandardAero, Thales Netherlands, AAR is ook het Dutch Composite Maintenance Center en de Aircraft Maintenance and Training School op het Cluster gevestigd. Met ruim 3000 arbeidsplaatsen en 2400 meter landsbaan is het naast Schiphol het grootste MRO&U cluster in Nederland. MRO staat voor Maintenance Repair en Overhaul, of te wel onderhoud, reparatie en revisie.

3.3 Strategie van de twee regio's

De regio's willen op de programma's Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie in (inter)nationaal perspectief toonaangevend zijn. Dit kan door het realiseren van succesvolle crossovers, keteninteracties en innovaties tussen topsectoren, en tussen onderwijs- en arbeidsmarkt. Dit vertaalt zich onder andere in een inzet van beide regio's die is gericht op het uitbouwen van een selectief aantal toplocaties (zie kaart figuur 6) waar uitwisseling en kruisbestuiving tussen sectoren onderling en tussen onderwijs en arbeidsmarkt wordt gestimuleerd. Dit resulteert in een drieledige strategie gericht op het versterken van het vestigings- en ondernemingsklimaat langs de lijnen van aantrekkelijke, bereikbare en concurrerende regio's:

1. *Aantrekkelijke regio's* waar het nu en straks gezond en veilig wonen, werken en recreëren is.
2. *Bereikbare regio's* die ook in toekomst goede congestievrije internationale en intraregionale verbindingen hebben via alle modaliteiten.
3. *Concurrerende regio's* die verduurzaming benutten als kans voor het uitbouwen van een concurrerende economie. Waar het stimuleren van kennis en innovatie bijdraagt aan het optimaal benutten van technologische innovaties, en een versterking van de clusterkracht met innovatieve crossovers en keteninteracties. En waar opleidingen en arbeidsmarkt optimaal op elkaar aansluiten.

3.4 Governance

De uitvoering van de drie strategische lijnen vraagt om het versterken van de organisatie- en uitvoeringskracht. De regio's zijn geen voorstander van nieuwe structuren en/of een verzwaring van de institutionalisering. De focus moet vooral liggen op een slagvaardige en krachtige uitvoering van de programma's, opgaven en projecten. De ambities vereisen namelijk vooral in de uitvoering een gezamenlijke inzet van het bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden. Dit betekent dat er op het gebied van governance goede en gedragen afspraken moeten komen met alle bij de uitvoering betrokken partijen. De regionale samenwerkingsverbanden Midpoint en Rewin, daar waar mogelijk in samenwerking, spelen hierin een belangrijke rol. Ook de stuurgroep REA ziet voor zichzelf een belangrijke rol in dit proces. Zij werkt als schakelkracht/ intermediair tussen verschillende schaalniveaus (Rijk, regio's, overheden en niet-overheidspartijen), agendeert, organiseert versnellingsacties, jaagt nieuwe projecten aan en bewaakt het adaptief karakter van de Agenda. Het zoeken van directe verbinding met programma's

uit aangrenzende regio's/programma's krijgt eveneens de nodige aandacht. Uit gesprekken met de Zuidvleugel en in het kader van REOS blijkt dat er voldoende aanknopingspunten zijn om in gesprek te gaan over bovenregionale spoorverbindingen en bijvoorbeeld een gezamenlijke uitwerking van de problematiek en kansen van het beter benutten van buisleidingen.

Het Rijk, de provincie Noord-Brabant en de regio's Hart van Brabant en West-Brabant verbinden zich gezamenlijk aan de programma's, strategieën en opgaven zoals beschreven in deze Agenda. Daarbij zijn de opgaven (zie hoofdstuk 4) richtinggevend bij de uitvoering van acties en projecten. Afhankelijk van de uitwerking in een actie of project is het aan de regio's om het voortouw te nemen, daar waar mogelijk en noodzakelijk in samenwerking met provincie en het Rijk. Uit de inventarisatie in de bijlage volgt dat een groot aantal lopende én nieuwe acties en projecten een bijdrage levert aan de ruimtelijk-economische ontwikkeling van beide regio's. Dit projectenoverzicht heeft een adaptief karakter. Jaarlijks actualiseren de regio's in samenwerking met provincie en Rijk het projectenoverzicht. Daarbij hanteren zij onder andere criteria als het leveren van een bijdrage aan het realiseren van de vastgestelde opgaven, de effecten op (boven)regionaal niveau, de synthese met lopende afspraken via andere trajecten en agenda's (bijvoorbeeld SmartwayZ), maar ook capaciteits- of financiële beperkingen.

Het projecten- en actieoverzicht in bijlage 1 is gerangschikt naar uitwerking op diverse schaalniveaus (regio's, Rijk en regio's, BV Nederland). Voor de lopende, maar ook een aantal nieuwe projecten is nu al vastgelegd welke vertegenwoordigers vanuit de regio's en provincie zich bestuurlijk en topambtelijk aan het project verbinden. Voor een aantal projecten volgt die uitwerking eind 2017.

AGENDA: DE RUIMTELIJK ECONOMISCHE OPGAVEN

In dit hoofdstuk worden de drie strategische lijnen uitgewerkt in sets van opgaven die van belang zijn voor de twee programma's Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie. Deze opgaven bepalen de strategische koers voor de middellange termijn en zijn richtinggevend voor die projecten waaraan de betrokken partijen prioriteit willen geven. De projecten en initiatieven zijn samengebracht in deze adaptieve, jaarlijks te actualiseren Agenda met projecten (zie bijlage 1). In het licht van voortschrijdend inzicht en nieuwe ambities kan binnen de strategische lijnen jaarlijks geschoven worden met de (prioritering van) opgaven, acties en projecten.

4.1 Naar aantrekkelijke regio's

Deze strategische lijn is gericht op een versterking van het fysieke vestigingsklimaat, met als doel een optimaal woon- en werkklimaat voor bedrijven, inwoners en werknemers te creëren. De kwaliteit van het vestigingsklimaat wordt bepaald door vele factoren. Denk hierbij onder andere aan internationale connectiviteit, woonmilieus, culturele voorzieningen, landschappelijke kwaliteiten, et cetera. Het versterken van dit vestigingsklimaat vanuit een internationale context is een belangrijke opgave voor deze Agenda.

Het inzetten op de toekomstbestendigheid van de economie van de regio's betekent het stimuleren en ondersteunen van vernieuwing binnen de economische sectoren. Daarbij spelen economische en maatschappelijke trends en is het toepassen van nieuwe kennis en innovaties cruciaal. Deze inzet vraagt enerzijds om netwerken en locaties waar ondernemers, onderwijs en/of overheid kunnen innoveren en produceren, en anderzijds om een leefomgeving waarin werknemers zich thuis voelen. Dit ter bevordering van de kracht van het human capital in de regio's.

Er is in de regio's zowel kwantitatieve als kwalitatieve ruimte nodig voor het doorontwikkelen van logistieke knooppunten en moderne productielandschappen tot centra voor innovatie, kennis en toepassing. De logistieke knooppunten Moerdijk en Tilburg, die op de goederenvervoercorridor Zuidoost een centrale positie innemen, zijn voor de regio's belangrijke knooppunten binnen de programmalijn Smart Logistics. Verder zijn er in de regio's meerdere locaties die kunnen doorgroeien tot kennis- en innovatiecentra voor de maakindustrie. Daarbij vraagt het circulaire aspect van dit programma om het leggen van (fysieke) verbindingen tussen de productielocaties en de herkomstlocaties van de 'grondstoffen' (restproducten). De inzet op knooppuntontwikkeling en daarmee op een toenemende ruimtelijke concentratie van een beperkt aantal clusters c.q. bovenregionale bedrijventerreinen leidt tot ruimteclaims en inpassingsvraagstukken. Afgeleid daarvan is er ook behoefte aan herstructurering en verduurzaming van bestaande bedrijventerreinen. Ook energietransitie en de biobased economy vragen om ruimtelijke reserveringen én investeringen.

Daarnaast is het belangrijk om een aantrekkelijk, gezond en veilig woon- en leefklimaat te borgen. Dit betekent ook passende huisvesting en gedifferentieerde woonmilieus, bijvoorbeeld voor specifieke doelgroepen op de arbeidsmarkt (onder andere expats). Leisure kan dit ondersteunen en een positieve impuls geven, waarbij ook potentiële cross-overs tussen de programma's en leisure verkend kunnen worden.

De belangrijkste opgaven zijn:

1. Ruimte bieden aan logistieke knooppunten om Smart Logistics in logistieke ketens en netwerken door te voeren.
2. Ruimte bieden aan moderne productielandschappen waarin de doorontwikkeling (verduurzaming, smart) van de maakindustrie naar de circulaire maakindustrie plaatsvindt.

4.2 Naar bereikbare regio's

Deze tweede strategische lijn is gericht op het in stand houden en waar nodig verbeteren van de goede interregionale en internationale bereikbaarheid en het garanderen van een goede doorstroming. Dit betekent het versterken van de multimodale bereikbaarheid en een inzet op het efficiënt en duurzaam gebruik van de modaliteiten. De ruimtelijke concentratie van majeure logistieke clusters en mogelijke groei hiervan moet primair gestimuleerd worden op knooppunten die minimaal tri-modaal ontsloten zijn en – in de toekomst – aangehaakt op de internationale goederencorridors. Dit is een belangrijke voorwaarde voor de verdere ontwikkeling van het programma Smart Logistics.

Het is hierbij van essentieel belang dat beide regio's multimodaal aangehaakt zijn en blijven op internationale (logistieke) corridors en achterlandverbindingen. Dit is belangrijk voor het functioneren van het (inter)nationaal knooppunt Zeehaven- en Industriecomplex Moerdijk/ Logistiek Park Moerdijk (LPM) als logistiek scharnierpunt op de goederenvervoercorridors Zuidoost én Zuid. Het is ook van belang voor de logistieke functie van het knooppunt Tilburg op de internationale goederencorridor Zuidoost tussen de Mainports Rotterdam en Brainport Eindhoven/Ruhrgebied (Brabantroute). Hoofddoel is om de modal shift in deze knooppunten te stimuleren als onderdeel van een synchromodale aanpak in de volledige logistieke keten tussen de mainports in de Delta en het Europese achterland. Voor de overige bovenregionale knooppunten op het gebied van logistiek in beide regio's, zoals Bergen op Zoom, Roosendaal, Oosterhout en Waalwijk geldt dat de aanwezige multimodale ontsluiting belangrijke voorwaarden zijn en blijven. De aanwezige multimodale bereikbaarheid, modalshift voorzieningen, strategische ligging en groeipotentie zijn aantrekkelijke voorwaarden als vestigingslocaties voor (inter)nationale verladers en de logistieke sector. Daarnaast wordt in het kader van de verdere verduurzaming ingezet op het verminderen, veranderen en verschonen van verkeer en vervoer en het beter benutten van de bestaande infrastructuur.

Naast het goederenvervoer is het belangrijk dat de bereikbaarheid van beide regio's in het personenvervoer optimaal is. Voor Tilburg en Breda is het van belang dat de internationale bereikbaarheid met België en Duitsland verbetert. Internationale treinverbindingen zijn essentieel voor de zakelijke markt en multinationals die hier gevestigd zijn. Ook de aanwezigheid van Hogescholen en universitair onderwijs ondersteunt dit, deze zijn tevens gebaat bij de aanwezigheid van hoogfrequente spoorverbindingen met onder meer de Randstad en Brainport Eindhoven. Door het optimaliseren van utilitaire verbindingen op lokaal-regionale schaal wordt de bereikbaarheid tussen wonen en werken duurzaam gestimuleerd.

Voor de korte termijn is het van belang dat beide regio's inzetten op het tijdig in gang zetten van noodzakelijke verbeteringen op het gebied van de multimodale bereikbaarheid en ontsluiting van

de majeure economische clusters. Slimme oplossingen en beter benutten staan daarbij centraal, maar ook regie op de gehele vervoersketen wordt daarbij steeds belangrijker. Dit geldt overigens voor zowel het personen- (deur-tot-deur) als het goederenvervoer (producent-consument). Ook de problematiek van de 'first and last mile' vraagt binnen de regio's om een oplossing.

Dit betekent dat er gewerkt moet worden aan de bereikbaarheid opdat beide regio's (inter)nationaal qua goederenvervoer optimaal aanhaken op mainports en afzetgebieden. Interregionaal is aandacht nodig voor de bereikbaarheid van economische clusters onderling. Op het gebied van personenvervoer moet deze strategische lijn verbindingen bewerkstelligen op de (inter)nationale, regionale en lokale schaal en bijdragen aan het oplossen van knelpunten en omissies in de aanwezige multimodale netwerken van beide regio's.

De belangrijkste opgaven zijn het zorgdragen voor:

1. Een robuust en knelpuntvrij multimodaal netwerk (weg, water, spoor en buis).
2. Optimale bereikbaarheid van de logistieke knooppunten voor multimodaal goederenvervoer.
3. Optimale stedelijke bereikbaarheid tussen woon- en werklocaties, ook in relatie tot het netwerk op (boven)regionaal en nationaal niveau.
4. Optimale digitale bereikbaarheid.

4.3 Naar concurrerende regio's

Deze strategische lijn betreft het versterken van de economische concurrentiekracht van de regio's met het oog op de toekomstbestendigheid ervan. Daarmee wordt nadrukkelijk bijgedragen aan de kracht van de Nederlandse economie. Om dit waar te maken wordt ingezet op business development door het versterken van zowel crossovers als ketenkracht. Het is belangrijk dat bedrijven elkaar steeds beter weten te vinden om elkaars potentieel te benutten. Initiatieven als NewWays, Green Chemistry Campus, Aviolanda of Gate2 zijn goede voorbeelden in deze regio's. Ook dient de innovatiekracht versterkt te worden door ruimte te bieden aan vernieuwing en experimenten, bijvoorbeeld in fieldlabs en living labs. Duurzaamheid (energie-efficiëntie, de-carbonisatie en circulariteit) is daarbij één van de drijvers voor de hervorming van de economie.

De focus op het versterken van de concurrentiekracht door in te zetten op business development dient gepaard te gaan met een versterking van de aansluiting van de opleidingen (WO, HBO en MBO) op de (toekomstige) arbeidsmarkt. Dit vereist een goede triple-helix samenwerking (in onder meer Midpoint en Rewin) en ook het versterken van de samenwerking tussen het bedrijfsleven en onderwijs- en onderzoeksinstituten (zoals TiU, WUR, TU/e, HAS, Telos, NHTV, Avans, en Fontys). Voor de concurrentiekracht van de regio's is de kennisinfrastructuur van essentieel belang. Er lopen reeds diverse initiatieven (bijvoorbeeld de Logistics Community Brabant) om deze verder te versterken. Het ondersteunen van deze trajecten, en het daar waar nodig initiëren van nieuwe acties op dit vlak is een belangrijke opgave binnen deze Agenda.

De uitwerking van deze doelstelling richt zich specifiek op economische en maatschappelijke opgaven binnen Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie. Bij Smart Logistics gaat het om het verder versterken en uitbouwen van de positie van de regio's op het vlak van synchromodaliteit, Cross Chain Control Centers (4C) en servicelogistiek. Uiteraard vraagt dit eveneens om een goede afstemming met ontwikkelingen in aangrenzende regio's. Aansluitend op de transitieagenda van het Rijk en het nationale grondstoffenakkoord, willen de regio's hun economische structuur – die gekenmerkt wordt door een sterke maakindustrie – combineren met hun kracht en ervaring op het vlak van biobased economy. De inzet op het thema circulaire maakindustrie biedt veel kansen aan bedrijven: in plaats van steeds opnieuw grondstoffen te winnen, worden producten en onderdelen duurzaam ontworpen en gebruikte materialen teruggewonnen. Omdat de levensduur van producten wordt verlengd, ontstaan ook nieuwe kansen voor logistiek en dienstverlening.

De belangrijkste opgaven zijn:

1. Transitie naar een regionale maakindustrie die circulair functioneert. Het gaat daarbij om business development door het versterken van clusters en netwerken & het bieden van ruimte voor vernieuwing en experiment o.a. in fieldlabs;
2. Het belang van de beide regio's voor de logistieke positie van Nederland vergroten door zorg te dragen voor een stevige positie op het vlak van Smart Logistics. Specifiek wordt daarbij gekeken naar synchromodaliteit, Cross Chain Control Centers en Servicelogistiek;
3. In overleg met onderwijs, bedrijfsleven en overheid zorgdragen voor voldoende talent om de ambitie op het vlak van Smart Logistics en circulaire maakindustrie waar te maken.

VAN AGENDA NAAR ACTIES EN PROJECTEN

Deze Agenda voor de regio's Hart van Brabant en West-Brabant is opgesteld met het doel de ruimtelijk-economische structuur en het vestigingsklimaat in beide regio's te versterken. Daartoe zijn de programma's Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie via drie strategische lijnen (naar aantrekkelijke, bereikbare en concurrerende regio's) in het vorige hoofdstuk uitgewerkt in negen concrete opgaven. Aan elke opgave is een aantal concrete acties en projecten gekoppeld. Deels zijn deze nieuw, deels gaat het om al lopende trajecten. Alle acties en projecten staan in bijlage 1 geordend naar de opgaven per strategische lijn. In dit hoofdstuk wordt de indeling en ordening van de acties en projecten toegelicht.

Regio – regio

In de eerste plaats zijn er acties en projecten waarmee de beide regio's zelf in onderlinge samenwerking een bijdrage kunnen leveren aan het realiseren van de opgaven. Met deze Agenda komt er meer samenhang en samenwerking in beide regio's. Dit geeft een impuls aan de netwerkkracht en toekomstbestendigheid van de economie.

Regio – provincie – Rijk

Een aantal acties en projecten legitimeert een zwaardere en grotere betrokkenheid van de provincie Noord-Brabant en/of het Rijk. Dit kan aan de orde zijn vanwege de locatie of de positie binnen het regionale of landelijke netwerk. Het kan ook gaan om het (slim) combineren van ontwikkelingen en lopende processen, al dan niet in samenwerking met andere regio's. Ruimtelijke, economische of financiële argumenten kunnen hier meespelen. Deze Agenda is bovendien complementair aan diverse agenda's en trajecten op bovenregionale schaalniveaus. Het gaat dan bijvoorbeeld om REOS, Goederenvervoercorridor Zuidoost, MIRT-corridor Rotterdam-Antwerpen, verbinding met de mainports Rotterdam en Brainport Eindhoven en de Nationale en de Brabantse Omgevingsvisies.

In deze Agenda wordt specifiek betrokkenheid van de provincie Noord-Brabant en het Rijk gevraagd voor twee typen projecten: sleutelprojecten en prioritaire projecten. De sleutelprojecten zijn lopende trajecten die in belangrijke mate bijdragen aan het realiseren van opgaven uit deze Agenda. Er zijn twee prioritaire projecten die vanwege hun cruciale betekenis voor de gezamenlijke ambities van regio's, provincie én Rijk al op korte termijn om agendering vragen in het BO MIRT.

Projectentyping

Deze redenering leidt tot de volgende typering van acties en projecten in het overzicht van bijlage 1:

1. *Regioprojecten* die beide regio's onder aansturing van de Stuurgroep – al dan niet in samenwerking met de provincie Noord-Brabant – gaan oppakken.
2. *Sleutelprojecten* regio en Rijk vragen – vanwege hun bijdrage aan de toekomstbestendigheid en concurrentiekracht van zowel beide regio's als Nederland – om een gezamenlijke aanpak van regio's, provincie en Rijk. Ze dragen wezenlijk bij aan het realiseren van de opgaven uit deze Agenda.
3. *Prioritaire projecten* regio en Rijk legitimeren agendering op rijksniveau door hun wezenlijke bijdrage aan het realiseren van de gezamenlijk vastgestelde opgaven.

Twee prioritaire projecten

Voor 2017 zijn binnen de opgave 'bereikbare regio's' twee prioritaire projecten benoemd:

A58 Tilburg-Breda (P23)

Motivatie: Zowel de regio West-Brabant (1) als Hart van Brabant (3) staan in de landelijke top 3 van logistieke hotspots. Voor beide regio's is aansluiting op de internationale goederenvervoercorridors Zuidoost en op termijn Zuid (onderdeel van het TEN-t-vervoersnetwerk) van belang. Een multimodale bereikbaarheid vraagt om robuuste en knelpuntvrije verbindingen. De A58 fungeert

ook als logistieke achterlandverbinding tussen de Mainport Rotterdam en het Ruhrgebied en verder (corridor Zuidoost) en is onderdeel van het ITS-plan om de Corridor Zuidoost uit te voeren als smart transportroute van Rotterdam naar Wenen. Ook in het kader van de stedelijke bereikbaarheid en het optimaliseren van woon-werkverkeerverbindingen is de A58 een cruciale schakel. Gemeenten, regio's, provincie en Rijk nemen al een aantal maatregelen om het wegennetwerk beter en slimmer te benutten, denk bijvoorbeeld aan het programma SmartwayZ. Op termijn bieden deze oplossingen echter geen structureel soelaas en is verbreding van de A58 noodzakelijk om de economische positie van de regio's én Nederland in breder (inter)nationaal perspectief te behouden én te versterken. Verbreding van de A58 tussen Breda en Tilburg is ook nodig omdat de geplande uitbreidingen van westelijke en oostelijke delen van de A58 tot capacitaire verkeersproblemen in het middendeel zullen leiden. Het wegvak is in de NMCA als knelpunt aangeduid.

Verzoek: Regio's en provincie verzoeken Rijk om een MIRT-verkenning te starten naar 2 x 3 rijbanen tussen Knooppunt De Baars en Knooppunt Sint Annabosch op de A58 Tilburg-Breda.

Opgaven en propositie voor de knooppunten Moerdijk en Tilburg definiëren.

Motivatie: Dit projectvoorstel sluit aan op de uitkomsten en aanbevelingen van het MIRT-onderzoek Goederenvervoercorridor Zuidoost en Oost. Dit onderzoek biedt een basis om te komen tot een programma-aanpak voor Topcorridors richting 2030: het faciliteren van een vlot, betrouwbaar, robuust, veilig en duurzaam transportsysteem voor een duurzame economische groei én een optimale leefkwaliteit en woonomgeving langs de corridors. De logistieke corridors – voor deze regio's in het bijzonder de corridor Zuidoost – zijn niet alleen van vitaal belang voor de BV Nederland, ze verbinden de Rotterdamse haven met het Duitse achterland. Er vinden ook veel economische activiteiten plaats bij de logistieke knooppunten waar verladende en logistieke bedrijven veel waarde toevoegen. Ze zijn daarmee belangrijk voor de werkgelegenheid in de regio's. Daarnaast bieden de corridors ruimte voor ontlasting van de Rotterdamse haven. Door vestiging van Europese Distributie Centra (EDC) wordt ook een toename van de overslag in de Rotterdamse haven mogelijk. Het optimaliseren van de logistieke knooppunten en de optimalisatie en verduurzaming van alle modaliteiten zijn belangrijke oplossingsrichtingen die in het onderzoek zijn benoemd. Zo kan het beter benutten van de knooppunten Moerdijk en Tilburg de robuustheid van het netwerk vergroten en de bereikbaarheid verbeteren. Om de capaciteit zo efficiënt mogelijk te benutten en in de toekomst te garanderen, moeten de belangrijkste knelpunten worden aangepakt.

Verzoek: De regio's vragen om een gezamenlijke uitwerking met Rijk en provincie van de actieagenda van het MIRT-Onderzoek Goederenvervoercorridor Zuidoost. De belangrijkste opgaven zijn spoorbereikbaarheid en bereikbaarheid over water en daarmee samenhangend een betere benutting van de terminals. Aandacht daarbij moet in ieder geval uitgaan naar Moerdijk (Europese Kernzeehaven) en het Logistiek Park Moerdijk om de spoorbereikbaarheid te vergroten en te verbeteren in relatie tot de extended gate en shortsea-functie voor de toenemende goederenstromen. Hier moet ook de link gelegd worden met de studie naar de multimodale Corridor Zuid voor goederenstromen richting Antwerpen/Zuid-Europa. Tevens is optimalisering van de capaciteit van de Railterminal Tilburg nodig in combinatie met optimalisering van de modalshift tussen de spoor- en waterterminal (Barge Terminal Tilburg). Het Digital Supply Chain programma levert een bijdrage aan het versterken van de Topcorridor op het gebied van digitalisering en data. Ook wordt een verbinding gelegd met de A58 Tilburg-Breda als onderdeel van de intermodale Brabantcorridor.

PROJECT- EN ACTIEOVERZICHT 2017/2018

Dit projectenoverzicht bevat lopende en nieuwe acties en projecten die een bijdrage leveren aan het versterken van de ruimtelijk-economische structuur van de regio's West-Brabant en Hart van Brabant.

Typering acties en projecten

De acties en projecten zijn geordend aan de hand van de drie strategische lijnen: naar aantrekkelijke, bereikbare en concurrerende regio's. Daarbij is een onderscheid gemaakt in:

- *Regioprojecten* die beide regio's onder aansturing van de Stuurgroep – al dan niet in samenwerking met de provincie Noord-Brabant – gaan oppakken.
- *Sleutelprojecten* regio en Rijk vragen – vanwege hun bijdrage aan de toekomstbestendigheid en concurrentiekracht van zowel beide regio's als Nederland – om een gezamenlijke aanpak van regio's, provincie en Rijk. Ze dragen wezenlijk bij aan het realiseren van de opgaven uit deze Agenda.
- *Prioritaire projecten* regio en Rijk legitimeren agendering op rijksniveau door hun wezenlijke bijdrage aan het realiseren van de gezamenlijk vastgestelde opgaven.

Bestuurlijke trekkers

De opgaven benoemd in deze Agenda vragen om een concreet vervolg. De stuurgroep REA wil zich nadrukkelijk verbinden aan de uitwerking van opgaven in acties en projecten. In onderstaand overzicht is daartoe aangegeven wie van de bestuurders in de basis welke actie zal gaan trekken. Doelstelling is daarbij zoveel mogelijk onderlinge verbinding te leggen in de daadwerkelijke uitwerking van de opgaven van deze Agenda of aansluiting te zoeken op al lopende trajecten binnen de regio's of daarbuiten. Het gaat hier om een eerste inventarisatie, september 2017. Na uitwerking van de projectdefinities van de verschillende acties zal de Stuurgroep het trekkerschap definitief bepalen. Daarbij wordt ook nadrukkelijk gekeken naar mogelijkheden om ook binnen de regio's op gemeentelijk niveau concrete aanhaking te organiseren.

Toelichting bij acties en projecten

In beeld is gebracht welke projecten specifiek een bijdrage leveren aan de programma's Smart Logistics (geel) of Circulaire Maakindustrie (oranje). Ook is, voor zover bekend, per actie of project aangegeven:

- wie de initiatiefnemer en partners zijn (overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen et cetera);
- of de actie/het project al in beleid op een programma is opgenomen c.q. in welk product de actie/het project is opgenomen;
- welke afspraken uit de Agenda in de periode 2017/2018 voortvloeien.

SMART LOGISTICS

CIRCULAIRE MAAKINDUSTRIE

PRIORITAIR PROJECT

SLEUTELPROJECT

De projecteninventarisatie is onder te verdelen naar diverse schaalniveau's

1. Prioritaire projecten regio en Rijk

Bereikbare regio's

Actie op lopend traject:

- A58 Tilburg-Breda (P23)
 - Regio's en Provincie verzoeken Rijk om MIRT-verkenning te starten naar verbeteren doorstroming en toekomstbestendigheid van de A58 Tilburg-Breda door het wegvak tussen de knooppunten De Baars - Sint Annabosch te ontwikkelen naar 2x3 rijstroken.

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. v.d. Maat, Gedeputeerde EZ, Provincie Noord-Brabant i.s.m. Dhr. Jacobs, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Tilburg en Dhr. Adank, wethouder Economie en Mobiliteit, gemeente Breda
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg

Nieuwe actie:

- Opgaven en propositie voor optimalisatie van de knooppunten Moerdijk en Tilburg definiëren (P34).
 - De regio's vragen om een gezamenlijke uitwerking met Rijk en Provincie van de actieagenda van het MIRT-Onderzoek Goederenvervoercorridor Zuidoost en Zuid. Het gaat om de spoorbereikbaarheid/ terminal Moerdijk (Europese Kernzeehaven), Logistiek Park Moerdijk, Railterminal Tilburg, verbinding spoor/water Tilburg.

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. van Merriënboer, gedeputeerde RO en Dhr. van der Maat, gedeputeerde EZ, Provincie Noord-Brabant i.s.m. Dhr. Jacobs, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Tilburg
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeuren Vestigingsklimaat en Ontwikkeling, Tilburg en Breda

2. Sleutelprojecten regio en rijk

Bereikbare regio's

Acties op lopende projecten:

- Versterken van de inzet en lobby op de (inter)nationale spoorbereikbaarheid (P35)
 - De Provincie en regio's willen dit onderwerp met Rijk bespreken in het kader van de landelijke OV- en Spoortafel

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. van der Maat, Gedeputeerde EZ, Provincie Noord-Brabant
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Ontwikkeling, Breda

Nieuwe acties:

- In beeld brengen mogelijkheden en kansen voor beter benutten van buisleidingen (P30)
 - Starten van gezamenlijke aanpak en vervolgonderzoek

door Rijk, provincie en regio's

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. van Merriënboer, Gedeputeerde Ruimte en Financiën, Provincie Noord-Brabant

Trekker vanuit Directeurenoverleg: Programmamanager Provincie Noord-Brabant

- Inventarisatie mogelijkheden voor optimaliseren digitale infrastructuur (P39)

- Start gezamenlijke aanpak onderzoek door Rijk, Provincie en Regio's

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. van der Maat, gedeputeerde Economie en de Dhr. van Merriënboer, Gedeputeerde Ruimte en Financiën, Provincie Noord-Brabant

Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg

Concurrerende regio's

Nieuwe acties:

- Gezamenlijke aanpak Circulaire Maakindustrie en industriële symbiose (P44)
 - Stuurgroep initieert mogelijkheden start gezamenlijke verkenning Rijk, Provincie en regio's.

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Theunis, wethouder Ruimtelijke Ordening gemeente Roosendaal
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg

3. Projecten regio's en provincie

Aantrekkelijke regio's

Nieuwe acties:

- Samenwerking Avirolanda, Breda International Airport en Gate2 (P6)
 - Stuurgroep stimuleert uitvoeren en bewaken convenant afspraken

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Dols, Wethouder Economische Zaken, gemeente Gilze Rijen
Trekker vanuit Directeurenoverleg: (RWB) via Directeur Ontwikkeling, Breda
- Verkenning randvoorwaarden energielandschappen van de toekomst (P10)
 - De Provincie inventariseert opgaven en mogelijke crossovers

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. van Merriënboer, gedeputeerde Ruimte en Financiën, Provincie Noord-Brabant
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Programmamanager Provincie Noord-Brabant
- Kwalitatieve en kwantitatieve verkenning ruimtebehoefte circulaire maakindustrie (P11)
 - De Provincie inventariseert opgaven en mogelijke

crossovers

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Adank, wethouder

Economie en Mobiliteit, gemeente Breda

*Trekker vanuit Directeurenoverleg: Programmamanager
Provincie Noord-Brabant*

- Onderzoek verkenning woonbehoeften en voorzieningen voor kenniswerkers/expats (P14)
 - Stuurgroep start de samenwerking tussen de regio's

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Theunis, Wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Roosendaal
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Ontwikkeling, Breda
- Verkennen cross-overs tussen Smart Logistics en Circulaire Maakindustrie en Leisure (P21)
 - Stuurgroep initieert start verkenningen door Midpoint en Rewin/RWB

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Adank, wethouder Economie en Mobiliteit, gemeente Breda en Dhr. Dols, wethouder Economische Zaken, gemeente Gilze Rijen
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg en Directeur Ontwikkeling, Breda

Bereikbare regio's

Acties op lopende trajecten:

- De REA gebruiken als ruimtelijk economische onderbouwing bij uitwerking en uitvoering van majeure infrastructuren, als Brabantroute, Goederenruit, Hooipolder etc. (P28)
 - Stuurgroep bewaakt en organiseert waar nodig versterking lobby

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. van der Maat, Gedeputeerde EZ Provincie Noord-Brabant
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Programmamanager Provincie Noord-Brabant
- Bepalen opgave en onderzoek first and last mile personen- en goederenvervoer (P36)
 - Stuurgroep geeft opdracht voor probleemanalyse

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Jacobs, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Tilburg en Dhr. Adank, wethouder Economie en Mobiliteit, gemeente Breda
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Ontwikkeling, Breda

Nieuwe acties:

- Onderzoek truckparkingfaciliteiten nabij knooppunten (P31)
 - Stuurgroep monitort verbinding tussen onderzoek door beide regio's

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Jacobs, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Tilburg
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Programmamanager Provincie Noord-Brabant

Concurrerende regio's

Acties op lopende trajecten:

- Inbedden resultaten lopende Fieldlabs in economische structuur regio's (P40)
 - Stuurgroep bewaakt en jaagt aan

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Dols, Wethouder Economische Zaken, gemeente Gilze Rijen
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg
- Doorvertalen kansen energietransitie in de maakindustrie en productie (P41)
 - Stuurgroep bewaakt en jaagt aan

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. van Merriënboer, gedeputeerde Ruimte en Financiën, Provincie Noord-Brabant
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Programmamanager Provincie Noord-Brabant

Nieuwe acties:

- Versterken synchromodale voorzieningen en koppeling aan digitale infrastructuur (P51) en stimuleren verduurzaming logistieke ketens (P53)
 - Stuurgroep initieert opstellen projectdefinitie c.q. verbreding aanpak naar andere regio's

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Jacobs, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Tilburg en Dhr. Adank, wethouder Economie en Mobiliteit, gemeente Breda
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg
- Verbeteren van de aansluiting van opleidingsaanbod op de behoefte van arbeidsmarkt
 - Stuurgroep geeft opdracht voor uitwerking concretisering verbinding

Bestuurlijk ambassadeur: Dhr. Adank, wethouder Economie en Mobiliteit, gemeente Breda
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg
- Versterken van de netwerksamenwerking (P54). Voorbeelden hiervan zijn: clusterontwikkeling (P5) en versterken netwerk verladers en logistieke dienstverlening Smart Logistics (P48)

Bestuurlijk ambassadeurs: Dhr. Theunis, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Roosendaal en Dhr. Dols, wethouder Economische Zaken, Gilze Rijen
Trekker vanuit Directeurenoverleg: Directeur Vestigingsklimaat, Tilburg en directeur Ontwikkeling, Breda

A. NAAR AANTREKKELIJKE REGIO'S

		<i>Initiatiefnemer/ partners</i>	<i>Opgenomen in beleid/ programma</i>	<i>Te maken afspraken 2017/2018</i>
	Opgave 1: Ruimte bieden aan logistieke knooppunten (Smart Logistics)			
	<i>Lopende projecten</i>			
1	Masterplan Wijkevoort, (logistiek smart industry), Ontwikkelen concepten, campusontwikkeling	Gemeente Tilburg	Omgevingsvisie 2040 Tilburg RRO agenda HvB	
2	Zwaluwenbunders, motivatie, grootschalige kavels	Gemeente Tilburg	Omgevingsvisie 2040 Tilburg RRO agenda HvB	
3	Havens 8 (Waalwijk)	Gemeente Waalwijk		
4	LPM (doorontwikkeling concept/ innovativiteit, versterken knooppuntfunctie)	Provincie i.s.m. gemeente Moerdijk en Havenbedrijf Moerdijk	RRO HvB, Provinciaal inpassingsplan	
	<i>Nieuwe projecten</i>			
5	Clusterontwikkeling Smart Logistics (bijvoorbeeld faciliteren bedrijven die branche vernieuwen, ontwikkelen controltowers, toepassen data science).	Stuurgroep REA	REA	Stuurgroep geeft opdracht voor projectdefinitie
6	Integratie Aviolanda en Logistiek Centrum Woensdrecht (civiel medegebruik)			Uitvoeren en bewaken convenant afspraken
	Opgave 2 Ruimte bieden aan moderne productielandschappen (Circulaire Maakindustrie)			
	<i>Lopende projecten</i>			
7	Onderzoek Havenbedrijf Moerdijk versterking chemie/biobased binnen haventerrein o.a. project Energyweb XL (uitwisseling reststromen)	Havenbedrijf	Havenstrategie	
8	Doorontwikkeling Green Chemistry Campus inclusief verbinding driehoek Moerdijk-Steenbergen (ecosysteem)	Stichting Green Chemistry		
	<i>Nieuwe projecten</i>			
9	Maritiem maintenance cluster Werkendam, bouw, innovatie en onderhoud binnenvaartschepen	Gemeente Werkendam		
10	Verkenning randvoorwaarden energielandschappen van de toekomst (zoals Amercentrale, CSM, Spinder, energielandschap Waalwijk)	Diverse partijen ter uitvoering van o.a. Green Deals	Pilot Regionale Energiestrategie (HvB - Rwb)	Provincie inventariseert opgaven en mogelijke crossovers
11	Verkenning ruimtebehoefte circulaire maakindustrie (incl. NIMBY-locaties voor verwerken afval tot grondstoffen)	Stuurgroep REA		Provincie inventariseert opgaven en mogelijke crossovers

		<i>Initiatiefnemer/ partners</i>	<i>Opgenomen in beleid/ programma</i>	<i>Te maken afspraken 2017/2018</i>
	Opgave 3 Realiseren van een divers en aantrekkelijk aanbod aan woonmilieus en voorzieningen			
	<i>Lopende projecten</i>			
12	Stedelijke ontwikkeling Breda, waaronder Spoorzone-ontwikkeling Breda, uitbreiding internationale school Breda, Havenkwartier	Gemeente Breda	Omgevingsvisie, woonvisie, bestemmingplannen	
13	Stedelijke ontwikkeling Tilburg, waaronder Spoorzone, Binnenstad 21 e eeuw, Piushaven	Gemeente Tilburg	Omgevingsvisie, woonvisie, bestemmingplannen	
	<i>Nieuwe projecten</i>			
14	Onderzoek verkenning woonbehoeften en voorzieningen voor kenniswerkers/ expats en dit vertalen naar potentieel geschikte locaties binnen de regio's	Gemeenten Tilburg en Breda	Regionale en lokale woonvisies	Stuurgroep start samenwerking regio's
15	Huisvesting arbeidsmigranten	Regio's	Regionale en lokale woonvisies	
	Opgave 4 Leisure inzetten als ondersteunende vestigingsfactor			
	<i>Lopende projecten</i>			
16	Van Gogh Nationaal park	Provincie, gemeenten en natuurorganisaties	Brabantse omgevingsvisie	
17	Stadsregionale parken Tilburg	Gemeente Tilburg met provincie, betrokken gemeenten, natuurorganisaties en bedrijfsleven	Gemeentelijke structuurvisie Uitwerken opgaven vastgelegd in o.a. manifest Pauwels	
18	Biesbosch (600 jaar Biesbosch), Har- ingvliet	Staatsbosbeheer met 6 regionale overheden		
19	Markdal	Gemeente Breda met diverse partijen	Gemeentelijke structuurvisie	
20	Benutten resultaten studie Blind Spot en Spot on: het Landschap als Vestigingsvoorwaarde	Provincie i.s.m. Waterpoort en Connecting Delta/ Breda/Tilburg		
	<i>Nieuwe projecten</i>			
21	Verkennen cross-overs tussen Smart Logistics en Circulaire Economie en leisure(voorzieningen)	Stuurgroep REA	-	Stuurgroep initieert start verkenningen door Midpoint en Rewin
22	Derde grote leisuurettrekker Hart van Brabant	Midpoint	Leisure kansenkaart	

B. NAAR BEREIKBARE REGIO'S

		<i>Initiatiefnemer/ partners</i>	<i>Opgenomen in beleid/ programma</i>	<i>Te maken afspraken 2017/2018</i>
	Opgave 1: Zorgdragen voor een robuust/knelpuntvrij multimodaal netwerk			
	<i>Lopende projecten</i>			
★	23 A58 Tilburg-Breda (knooppunt Sint Annabosch – knooppunt De Baars) via SmartwayZ.NL (Start MIRT-verkenning naar verbreding 2x3 rijstroken)	Rijk	MIRT	Verzoek aan Rijk om MIRT verkenning te starten naar betere doorstroming c.q. 2 x 3 (knooppunt De Baars – Knooppunt Sint Annabosch) Agenderen BO-MIRT
	24 Bevaarbaarheid Wilhelminakanaal	Rijkswaterstaat i.s.m. Provincie Noord-Brabant en Tilburg	MIRT projectenboek	
	25 Nieuwe buitenhaven Waalwijk en Bergen op Zoom	Gemeente Bergen op Zoom, Gemeente Waalwijk	Gemeentelijke structuurvisie	
	26 Capaciteitsknelpunt Volkerak- (2020) en Kreekraksluizen (NMCA 2017)	Rijk	NMCA (Kreekrak)	
	27 Walradardekking Hollandsch Diep – Dordtse Kil	Rijk	Goederencorridor Oost en Zuidoost	
	28 Versterken ruimtelijke economische onderbouw, uitwerking en uitvoering van majeure infrastructuur: Robuuste Brabantroute, Goederenruit Zuid-Nederland, Noord-Zuidverbindingen, HooipolderPlus Plan, aansluiting A4 op A58, monitoring A59	Rijk	MIRT	Stuurgroep bewaakt en organiseert waar nodig versterking lobby
	29 Integrale gebiedsontwikkeling N261	Provincie, HvB	Werkagenda HvB	
	<i>Nieuwe projecten</i>			
🔑	30 In beeld brengen van mogelijkheden en kansen voor het beter benutten van buisleidingen die leegkomen/ beschikbaar komen voor andere stoffen en energietransitieprocessen	Rijk met provincie en regio's Stichting Buisleidingen Provincie Zeeland/Zuid Holland	MIRT-onderzoek Goederenvervoercorridor Zuidoost en Oost	Starten van gezamenlijke aanpak en vervolg onderzoek door Rijk, provincie en regio's
	31 Onderzoek truckparkingfaciliteiten nabij knooppunten	Regio's samen	MIRT-onderzoek Goederenvervoercorridor Zuidoost en Oost	Stuurgroep monitort verbinding tussen onderzoek door beide regio's
	Opgave 2: Optimale bereikbaarheid van de logistieke knooppunten voor goederenvervoer (Smart Logistics)			
	<i>Lopende projecten</i>			
	32 Proeftuinprojecten modal shift om multimodale bereikbaarheid te ondersteunen (bijvoorbeeld via Lean & Green tafels)	Overheden samen		
	33 Doorstroming vrachtverkeer bij VRI's. Uitrol ervaringen Tilburg/Helmond over regio's	Gemeente Tilburg		

		<i>Initiatiefnemer/ partners</i>	<i>Opgenomen in beleid/ programma</i>	<i>Te maken afspraken 2017/2018</i>
	<i>Nieuwe projecten</i>			
34	Opgaven en propositie voor de optimalisatie knooppunten Moerdijk en Tilburg definiëren. Daarbij o.a. mogelijke TenT status verkennen c.q. aanvraag uitwerken	Rijk & Regio's samen	MIRT-onderzoek Goederenvervoercorridor Zuidoost en Oost	Gezamenlijk met Rijk, provincie en regio uitwerken van de actieagenda van het MIRT Onderzoek Goederenvervoercorridor Zuidoost en Zuid. Het gaat om de spoorbereikbaarheid/terminal Moerdijk (Europese Kernzeehaven), Logistiek Park Moerdijk, Railterminal Tilburg, verbinding spoor/water Tilburg. Agenderen BO MIRT
	Opgave 3 Optimale bereikbaarheid tussen woon- en werklocaties voor personenvervoer			
	<i>Lopende projecten</i>			
35	Versterken (inter) nationale spoorbereikbaarheid door: • Stedelijke knooppuntontwikkeling spoorzones (Breda, Tilburg en Roosendaal), met aandacht voor externe veiligheid. • Bediening internationale verbinding (Randstad - Breda - Brussel over HSL-spoor) en versnelde verbinding Roosendaal – Antwerpen via conventioneel spoor. • Uitbreiden capaciteit spoor tussen Breda-Tilburg (PHS). • Spoorverbinding Breda – Dordrecht – Rotterdam (NMCA). • Externe veiligheid spoor via Brabantroute en West-Brabantroute (corridor Zuid). • Internationale spoorverbinding Den Haag - Dusseldorf	Rijk	Spoortafel	Bespreken met Rijk in kader van landelijke OV- en Spoortafel
36	Bepalen opgave en onderzoek first & last mile (duurzaam collectief vervoer werknemers werklocaties en interactiemilieus) en goederen stromen	Provincie Noord-Brabant met Bedrijfsleven		Stuurgroep geeft opdracht voor probleemanalyse
	<i>Nieuwe projecten</i>			
37	Nieuwe OV-verbinding Breda - Utrecht	Rijk, Provincie, betrokken gemeenten en vervoerdersorganisaties	Bestuursakkoord Provincie	
38	Aanleg snelfietsroutes stedelijk weefsel	Regio's		
	Opgave 4 Zorgen voor optimale digitale bereikbaarheid			
	<i>Nieuwe projecten</i>			
39	Inventarisatie mogelijkheden voor optimaliseren digitale infrastructuur	Rijk met provincie en regio's	SmartCities + MIRT-onderzoek Goederencorridor Zuid Oost	Start gezamenlijke aanpak onderzoek door Rijk, Provincie en regio's

C. NAAR CONCURRERENDE REGIO'S

		<i>Initiatiefnemer/ partners</i>	<i>Opgenomen in beleid/ programma</i>	<i>Te maken afspraken 2017/2018</i>
	Opgave 1 Business development			
	<i>Lopende projecten</i>			
40	Inbedden resultaten Fieldlabs in economische structuur regio's: • Ontwikkelen Green Chemistry Campus • Aviolanda (Toplocatie Aerospace Campus i.r.t. hoger onderwijs Antwerpen) • AFC Nieuw Prinsenland • Dutch Institute of World Class Maintenance (DIWCM) • Uitbouwen Fieldlab Smart Maintenance (CAMPIONE) Gate2 • Capella (maakindustrie) • Dutch Composites Maintenance Centre DCMC) Woensdrecht • AMICI (F32 onderhoud) • CAMINO (infra en bereikbaarheid) • SMASH (maritiem)	Bedrijfsleven		Stuurgroep bewaakt en jaagt aan
41	Doorvertalen kansen energietransitie in de maakindustrie en productie	Bedrijfsleven		Stuurgroep bewaakt, jaagt gaan
42	Gate 2 Ontwikkelen topopleiding Simulatie Trainingscentrum	Sector Logistiek		
43	Verbinden innovatief MKB over beide regio's.	Midpoint en Rewin		
	<i>Nieuwe projecten</i>			
44	Gezamenlijke aanpak circulaire maakindustrie en industriële symbiose	Rijk en regio's		Stuurgroep initieert mogelijkheden start gezamenlijke verkenning Rijk, Provincie en regio's
45	Groei MKB	Midpoint en Rewin		
46	Koppeling leggen met Möbius Lab (in ontwikkeling proeftuin Circulaire Economie)	Bedrijfsleven en kennisinstellingen		
47	Stimuleren netwerkontwikkeling, o.a. door verkennen/ versterken samenwerkingsmogelijkheden onderwijsinstellingen (o.a. WUR, TiU, HAS en Telos), kennisinstituten (Dinalog, Huis van de Logistiek), Economic Boards	Bedrijfsleven en kennisinstellingen NHTV, Fontys		

		<i>Initiatiefnemer/ partners</i>	<i>Opgenomen in beleid/ programma</i>	<i>Te maken afspraken 2017/2018</i>
	Opgave 2 Positie SMART LOGISTICS versterken			
	<i>Lopende projecten</i>			
48	Het ondersteunen van de uitbouw van het netwerk Smart Logistics (NewWays) Stimuleren/ versterken kracht netwerk verladers en logistieke dienstverleners (bijv. via Lean & Green tafels)	Sector logistiek		Stuurgroep stimuleert en geeft opdracht voor inventariseren Triple Helix samenwerking
49	Doorontwikkelen Digital Supply Chain programma	Sector logistiek		Stuurgroep stimuleert en geeft opdracht voor inventariseren Triple Helix samenwerking
50	Pitch logistics	Bedrijfsleven		
	<i>Nieuwe projecten</i>			
51	Versterken synchromodale voorzieningen en koppeling aan digitale infrastructuur	Regio's		Stuurgroep initieert opstellen projectdefinitie
52	Smartports: nieuwe informatie-uitwisseling binnen havens	Bedrijfsleven		
53	Stimuleren verduurzaming logistieke ketens (bijvoorbeeld via Lean & Green tafels). Green Deal Biomassa Midden-Brabant uitbreiden naar andere regio's	Regionale overheden, Bedrijfsleven en kennisinstellingen		Stuurgroep geeft opdracht voor concretiseren verbinding
	Opgave 3 Versterken Human Capital			
	<i>Lopende projecten</i>			
54	Verbinden triple helix samenwerking in beide regio's	Overheid en bedrijfsleven		Stuurgroep jaagt aan
55	Logistics Community Brabant (NHTV) (= ontwikkeling Master Logistiek, en breder gericht op kennisuitwisseling)	Brabantse bedrijven transport en logistiek i.s.m. beroepsopleidingen en universiteiten		
	<i>Nieuwe projecten</i>			
56	Het verbeteren van de aansluiting van het opleidingsaanbod op de behoeften van de (toekomstige) arbeidsmarkt	RBW en Midpoint		Stuurgroep geeft opdracht voor verbinden opgaven human capital vanuit REA aan opgaven van Triple Helix partners
57	Stimuleren samenwerken ROC's en bedrijfsleven door nieuwe samenwerkingsvormen	Bedrijfsleven en kennisinstellingen		

ONTWIKKELING ECONOMISCHE SECTOREN

Analyse BCI (2015) ontwikkelingen economische sectoren West-Brabant en Hart van Brabant

Sectoren	Groei?	Segmenten	Crossover	Global-Local?	Robuust?	Majeure ontwikkeling
Argo & Food	- Overall beperkte groei, sterke groei in niches	- Ingrediënten - Handel - Boomteelt - Agrologistiek	- Biobased economy - Chemie	- Mondiaal/ Europees - Beperkt lokaal	- Ja	- Voedselzekerheid/ Voedselveiligheid - Centraal-decentraal verwerken - Mondiaal produceren - Lokale keten
Chemie	- Onzeker, energie- en grondstofprijzen	- Fine chemicals - Nieuwe materialen/ technologieën	- Biobased economy - Maintenance	- Mondiaal/ Europees	- Nee	- Ontwikkeling van energieprijzen - Vergroening chemie (BBE) - Onderzoek nieuwe materialen - Grootchalig en kleinschalig produceren
Logistiek	- Beperkte tot sterke groei - Consumenten marktgroei beperkt - Marktkansen in specifieke producten	- Hoogwaardige producten - VAL (verbredingen, opschuiven in keten)	- Faciliterend aan een groot aantal sectoren	- Mondiaal en lokaal (NW-Europa)	- Ja, groei-tempo onzeker	- Supply chain ontwerp en IT, regie (logistieke kennis wordt product) - Onderwijs en arbeidsmarkt - Multimodale ontsluiting - Herstructurering logistieke terreinen - Consolidatie warehouses van bedrijven - E-commerce
HTSM	- Hoge groei (maakindustrie)	- Machines en systemen (incl. IT) - Nieuwe materialen (composieten) - Automotive	- Maintenance	- Mondiaal	- Ja	- Re-industrialisatie - Systemen ontwikkelen naar thema (duurzaamheid, etc.) - Link met Brainport netwerken
Biobased Economy	- Beperkt in komende jaren - Sterke groei op langere termijn	- Groene grondstoffen - Bouwstenen chemie - Nieuwe materialen - Circulaire economie	- Chemie - Agro & Food	- Mondiaal, maar ook lokale mogelijkheden	- Ja	- Koploper in technologie ontwikkeling zijn/ worden - Maatschappelijk draagvlak creëren voor biobased producten (hoge prijs) - Circulaire economie - Onderwijs en bedrijfsleven samenbrengen
Maintenance	- Beperkt/hoog door lagere diepte investeringen in nieuwe kapitaalgoederen, meer aandacht onderhoud (afhankelijk van andere sectoren)	- Aerospace - Utilities - Maritiem - Procesindustrie - Rail	- Chemie - HTSM	- Noordwest Europa	- Ja	- Smart & responsible - Duurzaamheid (circulaire economie, retourstromen) - Overnemen activiteiten maakindustrie - Verouderde infrastructuur

Doorlopen traject

2014	Verdiepend Onderzoek MIRT BCI (2014), in opdracht van provincie Noord-Brabant en regio's West-Brabant en Hart van Brabant.
2015/2016	Uitwerking en verdieping resultaten onderzoek; aanscherping opdracht.
September 2015	Synthesebijeenkomst (doelstelling: kennisdeling en kennisuitwisseling; synthese met verschillende Rijkstrajecten (Goederencorridor Zuid, BVNL, REOS, MIRT) ter versterking en complementariteit.)
2016	Begeleiding Royal Haskoning/DHV bij het definiëren van opgaven, ambities en strategie, in opdracht van provincie Noord-Brabant en regio's West-Brabant en Hart van Brabant.
Juni 2016	Werk sessie economic boards en Rijk (doelstelling: toetsen en verfijnen ambitie en strategie).
Eind 2016	Bestuurlijk vaststellen van ambitie en strategie.
2017	Uitwerking richting adaptieve agenda.
Maart 2017	4 werksessies vertegenwoordigers werkvelden circulaire economie, smart industries, logistiek en leisure (doelstelling: toetsen ambitie, strategie, bepalen opgaven).
April 2017	Bestuurlijk akkoord aanscherpen opgaven (focus op toekomstbestendigheid, programmaonderdelen).
Juni 2017	Gezamenlijke werksessie vertegenwoordigers werkvelden circulaire economie, smart industries, logistiek en leisure; werksessie vertegenwoordigers gemeenten uit West- en Hart van Brabant; werksessie vertegenwoordigers werkgeversverenigingen uit West- en Hart van Brabant (doelstelling werksessies: inventarisatie opgaven en (nieuwe) projecten).
Augustus 2017	Afstemming met trajecten Zuidvleugel en REOS.

Organisatie en Begeleiding

Bestuurlijke Stuurgroep

Boaz Adank, wethouder Economie en Mobiliteit, gemeente Breda
 Rolph Dols, wethouder Economische Zaken, gemeente Gilze en Rijen
 Mario Jacobs, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Tilburg (voorzitter)
 Christophe van der Maat, gedeputeerde Mobiliteit, provincie Noord-Brabant (vanaf 1.7.2017)
 Erik van Merriënboer, gedeputeerde Ruimte en Financiën, provincie Noord-Brabant
 Toine Theunis, wethouder Ruimtelijke Ordening, gemeente Roosendaal

Directeurenoverleg

Stef Fleischeuer, directeur Vestigingsklimaat, gemeente Tilburg (voorzitter)
 Kees Koffeman, directeur Ontwikkeling, gemeente Breda (vanaf 1.7.2017)
 Bruun Scheltema, directeur Ontwikkeling, gemeente Breda (tot 1.7.2017)
 Fred Schippers, afdelingshoofd Ruimtelijke Ontwikkeling, provincie Noord-Brabant

Werkgroep (in wisselende samenstelling)

Pepijn Bos, Beleidsontwikkelaar Economie, gemeente Tilburg
 Cees Budding, programmamanager Sociaaleconomische zaken, regio West-Brabant
 Erwin Dacier, strategisch adviseur Ruimte, provincie Noord-Brabant
 Sjoerd van Dommelen, strategisch adviseur Economie, provincie Noord-Brabant
 Jan van Gorp, strategisch adviseur Ruimtelijke Economie, gemeente Breda
 Hedwig Harks, projectleider (vanaf 1.1.2017), gemeente Tilburg
 Douwe Jan Harms, directie gebieden en projecten, Ministerie IenM
 Frits Pilzecker, strategisch adviseur Mobiliteit, gemeente Breda
 Hans Overbeeke, manager strategische projecten, gemeente Gilze en Rijen
 Frank Raaijmakers, strategisch adviseur Ruimte, gemeente Breda
 Jan van Roessel, hoofd afdeling Economie en Ruimte, gemeente Waalwijk
 Inge Sebrechts, beleidsmedewerker Economische Zaken, provincie Noord-Brabant
 Arno Verduin, programmamanager Mobiliteit, regio West-Brabant
 Coen Verzanvoort, beleidsmedewerker Werklocaties, regio West-Brabant
 Susanne Vleeshouwers, strateeg Ruimte, gemeente Tilburg (projectleider tot 1.1. 2017)

Deelnemers werksessies

September 2015 Synthesebijeenkomst Rijk en regio

Pepijn Bos, gemeente Tilburg
Erwin Dacier, Provincie Noord-Brabant
Jan van Gorp, gemeente Breda
Douwe-Jan Harms, Ministerie I&M
Harry van Huut, Ministerie I&M
Stef Meijs, Ministerie I&M
Frits Pilzecker, gemeente Breda
Frank Raaijmakers, gemeente Breda
Maddy Reijers, Provincie Noord-Brabant
Gerben Steenhof, Provincie Noord-Brabant
Susanne Vleeshouwers, gemeente Tilburg

Juni 2016 Bijeenkomst economic boards

Roland Grimm, BOM
Bert Groffen, RHDHV
Peter van Ierland, programmamanager arbeidsmarkt Midpoint
Paul van Kempen, WCM/ KEC
Hildegard de Kort, programmacoördinator Economie regio Hart van Brabant
Pascal Lamberigts, RHDHV
Edgar van Leest, Manager Strategy & Public Affairs, Brainport Development
Stef Meijs, gebiedsteamtrekker Noord-Brabant en Limburg, Ministerie I&M
Marcel Michon, Buck Consultants International
Lia Nelis, Havenschap Moerdijk
Rien Ramerman, RHDHV
Eef Zuurhout, Avans
En leden van de werkgroep

Maart 2017 Werksessies diverse sectoren

Smart Industry / Predictive maintenance
Henk Akkermans, hoogleraar TiU, Director World Class Maintenance
Roland Grimm, programmamanager - Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM)
Sander Heijmans, directeur - Aviolanda Aerospace
Stefan van Seters, programmamanager Maintenance, REWIN
Logistiek/Synchromodaliteit
Hanneke Bruinsma, programmamanager Logistiek, REWIN
Bas Holland, programmamanager Logistiek, Midpoint Brabant
Twan Lankveld, programmamanager Logistiek, Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM)
Dieuwke Piebenga, projectleider Logistiek, provincie Noord-Brabant
Daan Quaars, Public Affairs, Havenschap Moerdijk
Gerben Steenhof, beleidsmedewerker Mobiliteit, provincie Noord-Brabant
Luc de Vries, programmamanager Goederenvervoercorridors, Ministerie IenM
Steven Wouda, gebiedsteamtrekker Zuid-Nederland, Ministerie IenM

Leisure

Eefje van Daesdonk, voorzitter regionale werkgroep Recreatie en Toerisme, House of Leisure
Hermie van Dijke, beleidsmedewerker Vrijetijdseconomie, provincie Noord-Brabant
Willem Kraanen, regiomanager Noord-Brabant, Recron
Joost Melis, programmamanager Leisure, Midpoint Brabant
Nico Sommen, senior beleidsadviseur vrijetijdseconomie, regio West-Brabant

Sef Sweegers, manager business development en marketing, Visit Brabant
Simon de Wijs, projectleider, Leisure Academy Brabant
Erik Willemsen, beleidsadviseur, gemeente Breda

Circulaire economie / Biobased Economy

Frank de Bruijn, projectadviseur Biomassa en warmte, Stichting MOED (Midpoint Brabant)
Herman Gels, directeur, Stichting MOED (Midpoint Brabant)
Paul Gosselink, programmamanager New Energy, BOM
Petra Koenders, Centre of Expertise Biobased Economy, Avans
Manfred van de Kreeke, Centrum voor Innovatief Vakmanschap Biobased Economy, ROC West-Waldo Maaskant, projectleider Biobased Economy, provincie Noord-Brabant
Dennis van der Pas, programmamanager Biobased Economy, REWIN
En leden van de werkgroep

Juni 2017 Sessie met vertegenwoordigers sectoren

Joris van Bortel, projectmanager Midpoint Brabant / MOED
Hanneke Bruinsma, REWIN
Sander Heijmans, directeur, Aviolanda Aerospace
Niels op den Kelder, provincie Noord-Brabant
Lia Nelis, Havenbedrijf Moerdijk
Dieuwke Piebenga, projectleider Logistiek, provincie Noord-Brabant
Nico Sommen, senior beleidsadviseur vrijetijdseconomie, regio West-Brabant
Gerben Steenhof, beleidsmedewerker Mobiliteit, provincie Noord-Brabant
Steven Wouda, gebiedsteamtrekker Zuid-Nederland, Ministerie van Infrastructuur en Milieu
En leden van de werkgroep

Juni 2017 Sessie met gemeenten West-Brabant en Hart van Brabant

Vertegenwoordigers uit de gemeenten Aalburg, Bergen op Zoom, Drimmelen, Halderberge, Moerdijk, Oosterhout, Roosendaal, Steenbergen, Waalwijk, Woensdrecht, Zundert, regio West-Brabant en leden van de werkgroep

Juli 2017 Sessie met Brabants Zeeuwse werkgeversvereniging

Hans van de Bersselaar, BZW-bestuurslid MB, Jos van de Bersselaar constructie
Marcel van den Brink, BZW-bestuurslid WB, Agel adviseurs
Paul Hagens, BZW-bestuurslid WB, Suikerunie
Jeroen de Lange, BZW, regiomanager West-Brabant
Goof Rijndorp, BZW-bestuurslid WB, Bras Fijnaart
Sandra Smits, BZW-bestuurslid MB, Koninklijke Saan
Sara Vermeltfoort, BZW, regiomanager Midden-Brabant
En leden van de werkgroep

Augustus 2017 Overleg met Zuidvleugel/REOS

Donald Broekhuizen (MIRT Rotterdam/Antwerpen)
Helmut Thoele, Provincie Zuid-Holland
Peter Verbon, Provincie Zuid-Holland
Inge van Westbroek, Provincie Zuid-Holland
En leden van de werkgroep

Proces en inhoud zijn op meerdere reguliere momenten toegelicht in regio- en netwerkbijeenkomsten Economie en Ruimtelijke Ordening in Hart van Brabant en West-Brabant, op zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau.

GERAADPLEEGDE DOCUMENTEN

- BrabantStad (2016), *Kracht van Brabantstad; naar een versterkende agenda*.
- Buck Consultant International (2014), *Economie en perspectieven van Midden- en West-Brabant; Verdiepend Onderzoek MIRT*. In opdracht van Midden- en West-Brabant en provincie Noord-Brabant.
- Buck Consultant International (2017), *Strategie Economische Kerncorridor A16*. In opdracht van gemeenten Breda, Oosterhout, Etten-Leur en Moerdijk.
- Gemeente Tilburg (2015), *Omgevingsvisie Tilburg 2040*
- Gemeente Breda (2013), *Structuurvisie Breda 2030*
- Gemeente Tilburg (2017), *Tilburg toekomstbestendig Industrieel cluster*
- Hart van Brabant/ Midpoint Brabant (2016), *Strategische Meerjarenagenda 2016-2020*.
- Metropoolregio Rotterdam Den Haag (2016), *Roadmap Next Economy*.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2012), *Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte*.
- Ministerie van infrastructuur en Milieu (2017), *Startnota De opgaven voor de Nationale Omgevingsvisie*.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017), *MIRT Onderzoek goederenvervoercorridors Oost en Zuidoost. The Dutch Logistic corridors*
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2017), *Nationale Markt- en Capaciteitsanalyse 2017. Hoofdrapport (NMCA)*
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu en Ministerie van Economische Zaken, mede namens het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2016), *Nederland circulair in 2050. Rijksbreed programma Circulaire Economie*.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu, provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant, Gelderland en Limburg, Topsector Logistiek en Port of Rotterdam (2017), *MIRT Onderzoek goederenvervoercorridors Oost en Zuidoost; The Dutch Logistic Corridors*.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu et al. (2016), *Ruimtelijk-Economische OntwikkelStrategie (REOS) Noordelijke Randstad, Zuidelijke Randstad en Brainport Eindhoven. Bestuurlijke intentieverklaring: visie, ambities, opgaven en aanpak*, 9 juni 2016.
- Provincie Noord-Brabant (2016), *Startdocument Brabantse Omgevingsvisie 'Brabant beweegt naar 2106'*
- Provincie Noord-Brabant en Studio Marco Vermeulen (2017), *Blind Spot #2 The Dutch Everglades; Landschap in transitie op de grens van zand en klei*.
- Regio West-Brabant (2012), *Strategische Agenda West-Brabant 2012-2020*.
- Rijk en Zuidvleugelpartners (2013), *Adaptieve agenda zuidelijke Randstad 2040; Een uitnodigend perspectief van Rijk en regio voor markt en samenleving*. Vastgesteld in Bestuurlijk Overleg MIRT 14 november 2013.
- Rijksoverheid, Provincie Noord-Brabant, BrabantStad, SRE, Hart van Brabant, 5 sterren Noordoost-Brabant, Regio West-Brabant, Waterschap Rivierenland, Waterschap Brabantse Delta, Waterschap De Dommel, Waterschap Aa en Maas (2013), *Gebiedsagenda Brabant*.
- Royal Haskoning/DHV (2016), *Ruimtelijk-economische Actie-agenda. Naar een programma 'Clusterkracht' voor West- Brabant en Hart van Brabant*. In opdracht van provincie Noord-Brabant en de regio's Hart van Brabant en West-Brabant.
- Team Smart Industry (2014), *Actie agenda Smart Industry*
- Tweede Kamer (2014), *Uitkomsten bestuurlijke overleggen MIRT*. Brief van de Minister en Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 17 november 2014. Vergaderjaar 2014-2015, 34 000 A, nr. 15.
- Tweede Kamer (2015), *Uitkomsten bestuurlijke overleggen MIRT najaar 2015*. Brief van de Minister en Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 13 november 2015. Vergaderjaar 2015-2016, 343 00 A, nr. 17
- Tweede Kamer (2016), *Uitkomsten bestuurlijke overleggen MIRT*. Brief van de Minister en Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 14 oktober 2016. Vergaderjaar 2016-2017, 34 550 A, nr. 9.
- www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/industrie/Trends-en-ontwikkelingen-Industry.html. Geraadpleegd op 17 juli 2017.
- www.rabobank.nl/bedrijven/cijfers-en-trends/industrie/?intcamp=be-cijfers-en-trends&inttype=link-industrie&intsource=bedrijven.cijfers-en-trends. Geraadpleegd op 17 juli 2017.
- www.smartwayz.nl (geraadpleegd 13 juli 2017).
- www.smartindustry.nl (geraadpleegd 13 juli 2017).
- ZAUD & De Zwarte Hond (2015), *BVNL / Regionale fase. Beleidsverkenning ter versterking van het ruimtelijk economisch vestigingsklimaat in West- en Midden-Brabant*. In opdracht van Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Colofon

Publicatie

Oktober 2017

Tekstredactie

Tim Zwanikken

Fotoverantwoording

Beeldbank Gemeente Tilburg
Gemeente Breda
Regio West Brabant
Hart van Brabant

Grafisch ontwerp

Nina Lenting, Gemeente Breda

Druk

Gemeente Tilburg

Nadere informatie

Gemeente Breda, www.breda.nl
Gemeente Tilburg, www.tilburg.nl
Provincie Noord-Brabant, www.brabant.nl
Regio West-Brabant, www.west-brabant.eu
Regio Hart van Brabant, www.regio-hartvanbrabant.nl

